

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 สาขาอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอ ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. บริบททั่วไปของวิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ และบริบทด้านพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อไวรัสเอดส์

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์

2.1 ความเป็นมาและลักษณะของเชื้อไวรัสเอดส์

2.2 พยาธิกำเนิดของการเกิดโรค ระยะฟักตัวและการติดต่อของเชื้อไวรัสเอดส์

2.3 อาการแสดงของโรค และการรักษาโรคเอดส์

2.4 การป้องกันตนเองไม่ให้ติดเชื้อไวรัสเอดส์

2.5 การทำลายเชื้อและการทำให้ปราศจากเชื้อไวรัสเอดส์

2.6 การตรวจวินิจฉัยการติดเชื้อไวรัสเอดส์ทางห้องปฏิบัติการ

3. พัฒนาการและพฤติกรรมของวัยรุ่น

3.1 ความหมายของคำว่าวัยรุ่น

3.2 การแบ่งระยะของวัยรุ่น

3.3 พัฒนาการของวัยรุ่น

3.4 ความต้องการของวัยรุ่น

3.5 พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น

4. ขรรษชาติและแนวคิดเรื่องการเรียนรู้

4.1 ความหมายของการเรียนรู้

4.2 กระบวนการเรียนรู้

4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้

4.4 ทฤษฎีความสามารถตนเองและการเห็นคุณค่าในตนเอง

4.5 การอบรม โดยการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

5. หลักสูตรและโครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์
 - 5.1 ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร
 - 5.2 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 5.3 ประเภทของหลักสูตร
 - 5.4 โครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์
6. การสนทนากลุ่ม
 - 6.1 ความหมายของการสนทนากลุ่ม
 - 6.2 ความสำคัญของการสนทนากลุ่ม
 - 6.3 ขั้นตอนการจัดทำสนทนากลุ่ม
 - 6.4 ข้อดีและข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ
8. กรอบความคิดในการวิจัย
9. สมมติฐานการวิจัย

บริบททั่วไปของวิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์และบริบทด้านพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อไวรัสเอชไอวี

บริบททั่วไปของวิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์

วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ ตั้งอยู่บริเวณริมถนนพหลโยธิน ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 233 – 234 ห่างจากตัวเมืองนครสวรรค์ ประมาณ 6 กิโลเมตร โดยตั้งอยู่เลขที่ 155 หมู่ที่ 1 ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีพื้นที่ทั้งสิ้น 28 ไร่ 52 ตารางวา อาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับโรงเรียนจิระประวัติวิทยาคม ทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดกับ แปลงหญ้าอาหารสัตว์ของแผนกสัตว์บาลที่ 2 กรมการสัตว์ทหารบก ทิศตะวันตก ติดกับถนนพหลโยธิน วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ เดิมมีชื่อว่า ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครสวรรค์ จัดตั้งขึ้นตามโครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ ตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 5 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ มอบให้กรมอาชีวศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ และรัฐบาลไทยได้กู้ยืมเงินจากธนาคารโลกนำมาพัฒนาการศึกษาในโครงการนี้ โดยดำเนินการจัดตั้งตามเขตการศึกษาเขตละ 1 แห่ง รวมทั้งสิ้น 12 แห่ง ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครสวรรค์ เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของเขตการศึกษา 7 เป็นสถานศึกษาที่มีลักษณะคล้าย โรงฝึกงานรวม เลียนแบบศูนย์กลางการศึกษาด้านเทคนิค (Technical Education Center.) ในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยภายในศูนย์ฯ จะประกอบด้วย อุปกรณ์ โรงฝึกงาน และห้องทดลองต่าง ๆ ที่ทันสมัย และบุคลากรทำหน้าที่สอนและฝึกวิชาชีพประเภทต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและประชาชนผู้สนใจที่จะเรียนวิชาชีพ ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครสวรรค์ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2523 เริ่มเปิดการเรียนการสอนภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2524 และกระทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2523 ต่อมากรมอาชีวศึกษามีนโยบายในการขยายโอกาสการศึกษาวินิจฉัยให้กว้างขวาง สามารถผลิตกำลังคนได้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีของประเทศ โดยเฉพาะการเพิ่มปริมาณการผลิตกำลังคนในสาขาที่ขาดแคลนเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน และการประกอบอาชีพอิสระ ดังนั้นจึงมีการปรับบทบาทและหน้าที่ของศูนย์ฝึกวิชาชีพโดยให้ศูนย์ฝึกวิชาชีพฯ เปิดสอนนักเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และเปลี่ยนชื่อจากศูนย์ฝึกวิชาชีพนครสวรรค์ เป็น วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ (Nakhon Sawan Industrial and Community Education College) ตั้งแต่วันที่ 7 มิถุนายน 2534 โดยมีปรัชญาว่า ทักษะเยี่ยม เปี่ยมคุณธรรม ถิ่นเลิศวิชา ใช้เวลาให้เกิดคุณ ค่าขวัญ คือ ออกทน ออกสู้ อดทน อดกลั้น หมั่นฝึก ศึกษา ใฝ่หาความรู้ เชิดชูปัญญา พัฒนาวิทยาลัย วิสัยทัศน์ มุ่งมั่นในการบริหารจัดการอาชีวศึกษาสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยการรวมสถานศึกษาขึ้นเป็นสถาบันการอาชีวศึกษาให้เป็นศูนย์แห่งความสามานฉันท์ที่จะเกื้อกูลทรัพยากรต่อกันให้เกิดความเข้มแข็งในทุกสาขาวิชา เพื่อสร้างคุณภาพในการผลิตกำลังคนตั้งแต่ระดับกึ่งฝีมือ ฝีมือ เทคนิค และเทคโนโลยี

ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม
ความต้องการของตลาดแรงงานและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

ดังนั้น วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ นอกจากจะทำหน้าที่สอนและฝึกอบรมวิชาชีพ
ประเภทต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย และประชาชน
ผู้สนใจ แล้วยังทำการสอนนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ชั้นสูง (ปวส.) อีกด้วย สำหรับด้านการจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษา 2548 หลักสูตรที่เปิดสอน
มีดังต่อไปนี้ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) หลักสูตร 3 ปี รับสมัครสอบคัดเลือกจาก
นักเรียน ที่จบมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) หลักสูตร 2 ปี
รับสมัครผู้จบ ปวช. เข้าศึกษาในระดับ ปวส.สาขาวิชาบัญชี สาขาวิชาช่างยนต์ สาขาวิชาช่างไฟฟ้า
และสาขาวิชาอิเล็กทรอนิกส์ (วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์. 2548: 1-5)

บริบทด้านพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อไวรัสเอดส์

จากการสำรวจพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อไวรัสเอดส์ ในกลุ่มนักเรียนระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 จังหวัดนครสวรรค์ ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์
(2547:152) พบว่า นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 มีแนวโน้มอายุเฉลี่ยของการมี
เพศสัมพันธ์ครั้งแรกลดลง โดยระหว่างปีงบประมาณ 2545 – 2547 เพศชายอายุเฉลี่ยเท่ากับ 14.9 ปี,
14.6 ปี, 14.3 ปี และเพศหญิงอายุเฉลี่ยเท่ากับ 16.4 ปี, 15.4 ปี, 14.9 ปี ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า
พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงขายบริการทางเพศมีแนวโน้มสูงขึ้น ระหว่างปีงบประมาณ 2545
– 2547 พบร้อยละ 17.4, 23.2 และ 28.1 ตามลำดับ ในขณะที่มีการใช้ถุงยางอนามัยลดลง พบร้อยละ
75.0, 63.2 และ 61.1 ตามลำดับ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์

กรมควบคุมโรค (2531:1-45) ได้กล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์ไว้ว่า โรคเอดส์
(AIDS หรือ Acquired Immuno Deficiency Syndromes) เป็นกลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากภูมิคุ้มกัน
ในร่างกายเสื่อม หรือบกพร่อง หรืออาจเรียกชื่อโรคนี้นี้ในภาษาไทยที่มีความหมายใกล้เคียงมากที่สุด
คือ “กลุ่มอาการภูมิคุ้มกันเสื่อม”

A	=	Acquired	หมายถึง	สภาวะที่เกิดขึ้นภายหลัง มิได้เป็นมาแต่กำเนิด
I	=	Immune	หมายถึง	ส่วนที่เกี่ยวกับระบบภูมิคุ้มกัน หรือภูมิคุ้มกัน ของร่างกาย
D	=	Deficiency	หมายถึง	ความเสื่อมลง
S	=	Syndromes	หมายถึง	กลุ่มอาการหรืออาการหลาย ๆ อย่าง ไม่เฉพาะที่

1. ความเป็นมาและลักษณะของเชื้อไวรัสเอดส์

เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2524 Dr.Gottlieb และคณะ ได้รายงานผู้ป่วยชายรักร่วมเพศ (Homosexual หรือ Gay man) จำนวน 5 คน ในลอสแอนเจลิส โดยผ่านศูนย์ควบคุมโรค (Centers for Disease Control, CDC) ของสหรัฐอเมริกาว่าได้พบผู้ป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากเชื้อ *Pneumocystis carinii* (*Pneumocystis carinii* pneumonia, PCP) ทุกคนมีประวัติแข็งแรงก่อนเจ็บป่วย ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน ก็มีรายงานผู้ป่วย PCP และมะเร็งของเซลล์บุหลอดเลือด (Kaposi's sarcoma, KS) ในชายรักร่วมเพศจาก นิวยอร์กและแคลิฟอร์เนีย จำนวน 111 คน ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงและเสียชีวิตในเวลา 6 เดือนถึง 1 ปี ตรวจพบภูมิคุ้มกันบกพร่องมาก โดยเฉพาะภูมิคุ้มกันผ่านเซลล์ (Cell Mediated Immunity, CMI) จำนวน T-helper/inducer cell (CD4+) ลดลงมาก โรค PCP และ KS เกิดขึ้นหลังจากที่ระบบภูมิคุ้มกันเสื่อม

ปัจจุบันค้นพบแล้วว่าโรคเอดส์มีสาเหตุจากเชื้อไวรัส ที่มีชื่อว่า Human Immunodeficiency Virus (HIV) HIV เป็นไวรัสใน Family: Retroviridae และอยู่ใน Subfamily: Lentiviridae, Genus: HIV ปัจจุบันพบว่าไวรัสที่ทำให้เกิดโรคเอดส์ในคนมี 2 สายพันธุ์ คือ HIV-1 และ HIV-2 ส่วนใหญ่ประเทศไทยพบว่าเป็นชนิด HIV-1 ซึ่งเป็น RNA virus ลักษณะเป็นทรงกลมมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 100 - 200 นาโนเมตร แกนกลางเป็นรูปทรงกระบอก ที่รังสีอิเล็กตรอน (Electron - densed core) ประกอบด้วยโปรตีนที่สำคัญ คือ p24 (น้ำหนักโมเลกุล 24 กิโลดาลตัน) มีเปลือก (Envelop) ซึ่งมีกลัยโคโปรตีนเป็นส่วนประกอบห่อหุ้มอยู่ กลัยโคโปรตีนที่สำคัญคือ gp120 มีลักษณะเป็นปุ่ม (Knob) อยู่ด้านนอกสุดของตัวไวรัส และ gp41 ซึ่งมีลักษณะเป็น Transmembrane glycoprotein มีจีโนม (Genome) เป็น RNA สายเดี่ยว แต่จะอยู่เป็น Diploid เสมอ

2. พยาธิกำเนิดของการเกิดโรคเอดส์ ระยะฟักตัวและการติดต่อของเชื้อไวรัสเอดส์

เมื่อเชื้อไวรัสเอดส์ เข้าสู่ร่างกาย จะไปจับกับเซลล์ CD4+ ซึ่งเป็นเซลล์เป้าหมาย โดยไวรัสใช้ gp120 บนผิวนอกเซลล์จับกับแอนติเจน CD4+ บนผิวของ T - cell หลังจากนั้นเชื้อ HIV จะเข้าไปในเซลล์ CD4+ แล้วใช้เอนไซม์ Reverse transcriptase ของตัวมันเองเปลี่ยน RNA ของมันให้เป็น DNA เพื่อจะแทรกเข้าไปอยู่ใน DNA ของ T - cell นั้น. จีโนมของ HIV จะแฝงตัวอยู่ใน T - cell จนกว่า T - cell นั้น จะโดนกระตุ้น เมื่อ T - cell ถูกกระตุ้นด้วยวิธีการใดก็ตามมันจะแบ่งตัวเพิ่มจำนวน และจะทำให้จีโนมของ HIV มีการแบ่งตัวเพิ่มจำนวนตามไปด้วย เชื้อ HIV ที่สมบูรณ์จำนวนมากจะถูกสร้างขึ้นและถูกปลดปล่อยออกจาก T - cell เหล่านั้น เพื่อเข้าไปในเซลล์ CD4+ อื่น ๆ ต่อไปทำให้เซลล์ CD4+ ในร่างกายติดเชื้อและอาจถูกทำลายลงในเวลาอันรวดเร็ว

ระยะฟักตัวตั้งแต่ได้รับเชื้อไวรัสเอดส์ จนป่วยเป็นโรคเอดส์เฉลี่ยประมาณ 10 ปี ในผู้ติดเชื้อแต่ละรายมีระยะฟักตัวที่แตกต่างกันมาก ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การตอบสนองของระบบภูมิคุ้มกัน

สภาพของระบบภูมิคุ้มกันในขณะที่ได้รับเชื้อ ความแตกต่างของกรรมพันธุ์และความรุนแรงของเชื้อที่ได้รับ เชื้อที่แยกได้จากคนเดียวกันเมื่อเริ่มติดเชื้อและเมื่อมีอาการ โรคจะมีลักษณะที่แตกต่าง

การติดต่อได้ 3 ทางดังนี้ คือ

1. การร่วมเพศกับผู้ป่วย/ผู้ติดเชื้อเอดส์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย ไม่ว่าจะชายกับหญิง ชายกับชาย หรือหญิงกับหญิง ล้วนมีโอกาสติดเชื้อได้ทั้งสิ้น ปัจจัยที่ทำให้มีโอกาสติดเชื้อมากขึ้น ได้แก่ การมีแผลเปิด
2. การรับเชื้อทางเลือด ได้แก่ การรับเลือดที่มีเชื้อไวรัสเอดส์ในขณะผ่าตัดหรือรักษาโรคบางชนิด และการใช้เข็มและกระบอกฉีดยาร่วมกับผู้ที่มีเชื้อเอดส์ ซึ่งมักพบในกลุ่มผู้ติดยาเสพติดชนิดฉีด
3. จากแม่ที่ติดเชื้อเอดส์ ถ่ายทอดไปสู่ลูกในขณะตั้งครรภ์ ประมาณร้อยละ 30 - 50

3. อาการแสดงของโรคเอดส์และการรักษาโรคเอดส์

1. อาการแสดงของโรคเอดส์ มี 3 ระยะ คือ

1.1. ระยะไม่ปรากฏอาการ (Asymptomatic stage) ผู้ติดเชื้ออาจไม่มีอาการผิดปกติอย่างใดระหว่างนี้สุขภาพแข็งแรงเหมือนคนปกติ ผลการตรวจเลือดจะให้ผลบวกหลังจากรับเชื้อแล้วประมาณ 6 สัปดาห์ขึ้นไป ผู้ติดเชื้อในระยะนี้จะไม่ทราบว่าตนเองติดเชื้อ นอกจากการตรวจเลือดเท่านั้น เมื่อมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน ก็จะสามารถแพร่เชื้อไปให้ผู้อื่นได้

1.2. ระยะเริ่มปรากฏอาการ (Symptomatic HIV infection) ระยะนี้นอกจากเลือดจะให้ผลบวกแล้ว ยังมีอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ติดเชื้อราในปากและลำคอ ต่อม้ำเหลืองโต บริเวณลำคอ รักแร้ ขาหนีบ เป็นงูสวัด หรือแผลริมชนิดลูกกลม มีอาการเรื้อรังเกินกว่า 1 เดือน โดยไม่ทราบสาเหตุ เช่น มีไข้ ท้องเสีย ผื่นหนังอักเสบ น้ำหนักลด

1.3. ระยะเอดส์เต็มขั้น (Full-blown AIDS) หรือระยะโรคเอดส์ ภูมิคุ้มกันของผู้ป่วยถูกทำลายลงมาก ทำให้เกิดการติดเชื้อโรคที่ไม่สามารถทำอันตรายต่อคนปกติได้ เรียกว่า โรคติดเชื้อฉวยโอกาส ซึ่งมีหลายชนิดแล้วแต่ว่าจะมีการติดเชื้อชนิดใด ที่ส่วนใดของร่างกาย เช่น ปอดบวม เชื้อราในทางเดินอาหาร เชื้อหุ้มสมองอักเสบ มะเร็งหลอดเลือด มะเร็งต่อมน้ำเหลือง เป็นต้น

2. การรักษาโรคเอดส์

ในปัจจุบันมีเพียงยาที่ใช้เพื่อยับยั้งไม่ให้เชื้อไวรัสเอดส์เพิ่มจำนวนมากขึ้นในร่างกาย คือ AZT ddi และ ddc ยาทั้ง 3 ชนิดมีผลข้างเคียง ได้แก่ โลหิตจาง คลื่นไส้ อาเจียน ดังนั้นการใช้ยาจึงต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์อย่างใกล้ชิด สำหรับวัคซีนในการป้องกันโรคเอดส์ กำลังอยู่ในระหว่างการทดลอง

4. การป้องกันตัวเองไม่ให้ติดเชื้อไวรัสเอดส์ สามารถกระทำได้ดังนี้

- 4.1. รักเดียวใจเดียว ไม่ส่วอนทางเพศ
- 4.2. ใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์
- 4.3. ไม่ค้ำเหล้าหรือยาเสพติดทุกชนิด
- 4.4. ไม่ใช้ของมีคมร่วมกัน
- 4.5. ขอรับบริการปรึกษาเรื่องโรคเอดส์ก่อนแต่งงาน

สำหรับการป้องกันโรคเอดส์โดยใช้ถุงยางอนามัย ต้องใช้อย่างถูกวิธีและถุงยางอนามัยต้องมีคุณภาพดี ในการเลือกใช้ควรปฏิบัติดังนี้ ดูวันเดือนปีที่ผลิต (ไม่เกิน 3 ปี) หรือ ดูวันหมดอายุที่บริเวณซอง ซองต้องไม่ชำรุดฉีกขาดและเลือกใช้นานที่ตรงกับตนเองหากเล็กไปจะฉีกขาดง่าย และหากใหญ่ไปจะหลุดง่าย

วิธีการใช้ถุงยางอนามัย

1. หลังจากตรวจสอบคุณภาพของถุงยางอนามัยแล้ว ฉีกมุมของโคกระวังไม่ให้เล็บมือเกี่ยว ถุงยางอนามัยขาด
2. ใช้ถุงยางอนามัยในขณะที่อวัยวะเพศแข็งตัว โดยบีบปลายถุงเพื่อไล่อากาศออก
3. รูดถุงยางอนามัยให้มีวนขอบอยู่ด้านนอก
4. สวมถุงยางอนามัยแล้วรูดให้ขอบถุงยางสุดถึง โคนอวัยวะเพศ
5. ถ้าต้องการสิ่งหล่อลื่นจากภายนอกช่วย ควรใช้สิ่งหล่อลื่นที่มีน้ำเป็นส่วนประกอบ อย่าใช้สิ่งหล่อลื่นที่มีน้ำมันเป็นส่วนผสมเพราะทำให้ยางเสื่อมสภาพได้
6. ถ้าถุงยางอนามัยแตก ควรเปลี่ยนใหม่ทันที
7. หลังจากเสร็จกิจควรถอดถุงยางอนามัย โดยใช้กระดาษชำระพัน โคนถุงยางอนามัยก่อนถอด หากไม่มีกระดาษชำระต้องไม่ใช้มือสัมผัสด้านนอกของถุงยาง ให้ใช้นิ้วมือสอดเข้าภายในขอบถุงยางอนามัย แล้วเกี่ยวออก ควรสันนิษฐานว่าด้านนอกถุงยางอนามัยปนเปื้อนเชื้อเอดส์
8. ถุงยางอนามัยที่ใช้แล้ว ให้ทิ้งลงถังขยะหรือเผา

5. การทำลายเชื้อและการทำให้ปราศจากเชื้อไวรัสเอดส์

กรมควบคุมโรค (2536:1-12) ได้ให้ความหมายการทำลายเชื้อและการทำให้ปราศจากเชื้อไวรัสเอดส์ไว้ดังต่อไปนี้

การทำให้ปราศจากเชื้อ (Sterilization) หมายถึง การทำลายจุลชีพทุกรูปแบบรวมถึงสปอร์ของแบคทีเรียด้วย การทำให้ปราศจากเชื้อนี้ จำเป็นสำหรับเครื่องมือเครื่องใช้ ที่ใช้ผ้าหรือสอดใส่เข้าไปในส่วนของร่างกายที่ในยามปกติไม่มีเชื้ออยู่ (Sterile part) การทำให้ปราศจากเชื้อมี 2 วิธี คือ วิธีทางกายภาพ ได้แก่ การใช้ความร้อน (Heat) มี 2 แบบ คือ การใช้ความร้อนชื้น (Moist heat) หรือ

การอบด้วยไอน้ำร้อน (Autoclaving) การใช้ความร้อนแห้ง (Dry heat) หรือไอร้อน (Hot air) และวิธีทางเคมี ได้แก่ การอบด้วยแก๊ส (Gaseous sterilization) การแช่น้ำยาสารเคมี (Chemical sterilization)

การทำลายเชื้อ (Disinfection) หมายถึง กระบวนการทำลายหรือหยุดยั้งการเจริญของจุลินทรีย์ให้ตกลงจนถึงระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ สารเคมีที่ใช้ในกรรมวิธีนี้เรียกว่า สารทำลายเชื้อ (Disinfectant) ถ้าใช้กับสิ่งของที่ไม่มีชีวิต แต่ถ้าใช้กับเนื้อเยื่อหรือผิวหนังของคนจะเรียกว่า ยาฆ่าเชื้อ (Anti-septic) วิธีการทำลายเชื้อ (Method of disinfection) มี 2 วิธี คือ วิธีทางกายภาพ ได้แก่ การล้าง (Cleaning) การต้มเดือด (Boiling) และการใช้สารเคมี (Chemical disinfection) สารเคมีที่ใช้ได้ผลดี ได้แก่ โซเดียมไฮโปคลอไรด์ หรือน้ำยาซักผ้าขาวที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป ต้องเตรียมใหม่ ๆ เพราะน้ำยาไม่ทนต่อแสงและความร้อน และสามารถกัดกร่อนโลหะได้จึงใช้แช่เครื่องมือที่ไม่ได้ทำจากโลหะ ความเข้มข้นที่ใช้แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของการใช้ เช่น กรณีเลือกผู้ป่วยหกละที่ใช้น้ำความเข้มข้น 0.5 % เป็นดิน แอลกอฮอล์ (Ethanol และ Isopropanol) ใช้น้ำความเข้มข้น 70 % ขณะใช้น้ำยาต้องอยู่ห่างจากเครื่องใช้ไฟฟ้าและเปลวไฟ

6. การตรวจวินิจฉัยการติดเชื้อไวรัสเอดส์ทางห้องปฏิบัติการ

กรมควบคุมโรค (2538:1- 13) ได้ให้คำแนะนำการตรวจวินิจฉัยเชื้อไวรัสเอดส์ในห้องปฏิบัติการไว้ว่า เราสามารถทำการตรวจได้ 3 ทาง คือ

1. การตรวจหาแอนติบอดี (Antibody) ต่อเชื้อไวรัสเอดส์
2. การตรวจหาแอนติเจน (Antigen) หรือส่วนประกอบของเชื้อไวรัสเอดส์
3. การแยกเชื้อไวรัสเอดส์

วิธีที่นิยมใช้ในปัจจุบัน คือ การตรวจหาแอนติบอดีต่อเชื้อไวรัสเอดส์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจวินิจฉัยขั้นต้น (Screening test) เพื่อตรวจหาปริมาณของแอนติบอดีที่มีอยู่ปริมาณน้อย ๆ ได้ระยะเวลาอันสั้น ซึ่งสามารถออกผลได้ภายใน 1 วัน วิธีที่ใช้ทดสอบ คือ ELISA, Serial Immuno Lab, Gel Particle Agglutination test การตรวจหาแอนติบอดีต่อเชื้อไวรัสเอดส์ ต้องอาศัยปฏิกิริยาจำเพาะระหว่างแอนติเจนและแอนติบอดี วิธีที่นิยมใช้กันมาก คือ ELISA (Enzyme - linked immunosorbent assay) ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์หาปริมาณสารจำนวนน้อยของแอนติเจน - แอนติบอดี การทดสอบโดยวิธี ELISA นี้ มีความไวสูงและมีความจำเพาะมากกว่าร้อยละ 95 ในรายที่ให้ผลบวกจะต้องทำการตรวจสอบยืนยันผลบวกก่อนการรายงานเสมอ

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจวินิจฉัยยืนยันผลบวก (Confirmatory test) ของแอนติบอดีต่อเชื้อไวรัสเอดส์ วิธีที่ใช้ทดสอบ คือ Radioimmunoprecipitation assay (RIPA), Immunoblot.

Immunofluorescence วิธีที่ทำการตรวจสอบชิ้นอันผลบวกในปัจจุบันนิยมใช้ 2 วิธี คือ Immunoblot และ Immunofluorescence

พัฒนาการและพฤติกรรมของวัยรุ่น

1. ความหมายของคำว่า วัยรุ่น (Adolescence)

วัยรุ่น มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Adolescere ซึ่งแปลว่า เจริญเติบโต (To grow up) หรือการเจริญเติบโตไปสู่วุฒิภาวะ (To grow to maturity) ซึ่งคำว่า วุฒิภาวะ หมายถึง สภาพความเป็นผู้ใหญ่ หรือสภาวะความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีผู้ให้ ความหมายของวัยรุ่นไว้ดังนี้

สุชา จันทรเฒ (2536:136) กล่าวว่า วัยรุ่น มาจากคำว่า Adolescence ในภาษาละตินซึ่งแปลว่า เจริญเติบโตไปสู่วุฒิภาวะ นั่นคือวัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้นั้นเอง โดยถือเอาจากความพร้อมทางร่างกายหรือภาวะสูงสุดของการเจริญเติบโตของระบบอวัยวะเพศและสามารถทำงานได้เต็มที่ คือ ในเพศหญิงมีประจำเดือนและในเพศชายมีการผลิตเซลล์สืบพันธุ์ได้

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539:11-23) ให้ความหมายว่า วัยรุ่น หมายถึง การก้าวไปสู่วุฒิภาวะที่สมบูรณ์มีพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปด้วยพร้อม ๆ กัน

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530:140) กล่าวว่า วัยรุ่น เป็นช่วงอายุที่อยู่ในระยะระหว่างความเป็นเด็กต่อเนื่องกับความเป็นผู้ใหญ่ เป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ นักวิชาการบางท่านเรียกว่า วัยวิกฤติ

พาปาเลีย (Papalia, 1975:538-567) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงชีวิตระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมาจากภาษาละติน หมายความว่า วัยที่เข้าสู่การเจริญเติบโตเต็มที่ทุกด้าน โดยมีอายุอยู่ในช่วง 12 หรือ 13 ถึง 21 ปี และสามารถเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ได้

คิมเมล และวีเนอร์ (Kimmel and Weiner, 1995:2) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงชีวิตระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ มีความหยابคล้ายกับคนรุ่นหนุ่มสาวทั่วไป มีอายุอยู่ 13 ถึง 19 ปี

จากความหมายของคำว่า วัยรุ่น ดังกล่าว สรุปได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยช่วงต่อระหว่างเด็ก และผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน สำหรับด้านร่างกายมีความพร้อมในการเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์

2. การแบ่งระยะของวัยรุ่น

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539:11-23) แบ่งวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. วัยรุ่นตอนต้น (Early adolescence) ในเด็กหญิงมีอายุระหว่าง 13-15 ปี ส่วนเด็กชายมีอายุระหว่าง 15-17 ปี เป็นช่วงที่ร่างกายของทั้งเด็กหญิงและเด็กชายมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ขึ้นมาก

2. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle adolescence) ในเด็กหญิงมีอายุระหว่าง 15-18 ปี ส่วนเด็กชายมีอายุระหว่าง 17-19 ปี มีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายลดน้อยลงแต่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติและความรู้สึกนึกคิดในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีบุคลิกภาพที่ดึงดูดความสนใจเพศตรงข้ามมากขึ้นมีลักษณะความเป็นหญิงเป็นชายที่เด่นชัด

3. วัยรุ่นตอนปลาย (Late adolescence) ในเด็กหญิงมีอายุระหว่าง 18-21 ปี ส่วนเด็กชายจะมีอายุระหว่าง 19-21 ปี เป็นระยะที่พัฒนาการด้านต่าง ๆ เข้าสู่วุฒิภาวะอย่างสมบูรณ์แบบพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและสติปัญญา จะเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ พยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคม คิดแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง มีความกระตือรือร้น แสดงให้รู้ว่าตัวเองเป็นผู้ใหญ่

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530:140-150) แบ่งระยะของวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. วัยแรกเริ่ม มีช่วงอายุระหว่าง 12-15 ปี เป็นวัยที่มีพฤติกรรมค่อนข้างยังมีความเป็นเด็ก ร่างกายเจริญเติบโตเกือบครบทุกส่วน ลักษณะบุคลิกภาพทางเพศเริ่มมีการเจริญเติบโต
2. วัยรุ่นตอนกลาง มีช่วงอายุระหว่าง 16-18 ปี เป็นวัยที่มีพฤติกรรมกำลังระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ ลักษณะบุคลิกภาพทางเพศเจริญเติบโตเต็มที่
3. วัยรุ่นตอนปลาย จะมีช่วงอายุระหว่าง 19-25 ปี เป็นวัยที่มีพฤติกรรมค่อนข้างเป็นผู้ใหญ่

จากการแบ่งระยะของวัยรุ่นดังที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่าอายุที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่นคือเมื่ออายุประมาณ 11 ปี ซึ่งเพศหญิงและเพศชายอาจเข้าสู่วัยรุ่นที่อายุแตกต่างกันประมาณ 2 ปี โดยเด็กหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชาย ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างมาก ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในนักเรียนอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนกลางซึ่งมีอายุระหว่าง 17 - 19 ปี ตามที่ พรพิมล เจริญนาครินทร์ ได้แบ่งไว้

3. พัฒนาการของวัยรุ่น

สุชา จันทรธรม (2536:136-154) ได้แบ่งพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่น ดังนี้

1. พัฒนาการทางร่างกาย จากความหมายของคำว่า วัยรุ่น จะเห็นว่าวัยรุ่นตอนปลายมีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อม ๆ กันโดยแต่ละเพศจะมีการเจริญเติบโตแต่ละด้านแตกต่างกันเช่นด้านร่างกาย ลักษณะรูปร่างของชายและหญิงแตกต่างกัน เช่น วัยรุ่นชายจะมีไหล่กว้าง ตะโพกเล็ก แขนขายาว ส่วนวัยรุ่นหญิงจะมีตะโพกผายออก ไหล่แคบ
2. พัฒนาการทางอารมณ์เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการถูกสิ่งอื่นมาเร้าอารมณ์ของวัยรุ่น ซึ่งเป็นอารมณ์รุนแรงเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในตนเองบางครั้งมีความคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่เสมอ การที่เกิดอารมณ์ง่ายและรุนแรงเช่นนี้ จึงเป็นเรื่องที่ง่ายต่อการชู้แซ่ หรือชักนำให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากลอง ทั้งในทางที่ดีหรือทางที่เลว ความคิดชั่ววูบของอารมณ์วัยรุ่น อาจเป็นสิ่งที่ทำให้เขาแสดง

พฤติกรรมคิด ๆ ออกมา ซึ่งมีลักษณะอารมณ์หลากหลาย เช่น อารมณ์ก้าวร้าวรุนแรง อารมณ์เก็บกด หรืออารมณ์สนุกสนาน

3. พัฒนาการทางสติปัญญาในวัยรุ่น จะพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วมากและพัฒนาการจะเจริญถึงขีดสุดเมื่ออายุประมาณ 16 ปี แล้วค่อย ๆ ลดลงหลังจากอายุ 19-20 ปี ซึ่งลักษณะพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่นพอสรุปได้ดังนี้

3.1 ความจำดีมาก แต่มักไม่ค่อยใช้ความจำของตนเองให้เป็นประโยชน์ เนื่องจากต้องการใช้ความคิดในการแสดงความคิดเห็นด้านต่าง ๆ ที่กว้างขวางโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสังคม

3.2 สมาธิดี โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องที่ตนสนใจมากเป็นพิเศษก็จะมีสมาธิในการศึกษาค้นคว้าและพยายามค้นหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้น โดยไม่ยอมทอดทิ้งง่าย ๆ

3.3 มีความคิดเจริญ กว้างขวาง ไปไกล พยายามแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ

3.4 เป็นวัยที่มีจินตนาการ ซึ่งแม้บางครั้งจะไม่มีประสบการณ์ในเรื่อง นั้น ๆ มาก่อนก็สามารถสร้างจินตนาการ หรือความคิดสร้างสรรค์ หรือการหาคำตอบในเรื่องที่ยังไม่สามารถหาคำตอบได้มาก่อน

3.5 ความเชื่อมั่นต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรง โดยเมื่อปักใจเชื่ออะไรแล้วมักเชื่ออย่างจริงจัง และถ้าไม่เชื่ออะไรแล้วก็ยากที่จะทำให้เชื่อได้ง่าย ๆ

4. พัฒนาการทางสังคม เด็กวัยรุ่นมักให้ความสำคัญกับเพื่อน มีความผูกพันในกลุ่มเพื่อนมากขึ้น ไม่เฉพาะในเพศเดียวกันแต่เริ่มมีเพื่อนต่างเพศเข้ามาสมทบด้วย (Heterosexual relationship) มักชอบรวมกลุ่ม (Gang age) และจะพยายามสร้างกฎ รหัสภาษา (Code language) ประเพณีประจำกลุ่มเพื่อใช้เฉพาะสมาชิกของกลุ่มเท่านั้น ด้านสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนต่างเพศนั้นมีทั้งในสภาพที่เป็นเพื่อนฝูงชอบพอกัน และในด้านความสัมพันธ์ในฐานะจะร่วมชีวิตกันต่อไปในอนาคต

4. ความต้องการของวัยรุ่น

สุชา จันทรธอม (2536:155-157) กล่าวว่า ความต้องการคือความรู้สึกลอยได้ ซึ่งทำให้เกิดแรงผลักดัน แรงจูงใจ และก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พยายามให้บรรลุถึงความมุ่งหมายของความ ต้องการ เราสามารถแบ่งความต้องการของวัยรุ่นออกได้เป็น 5 ด้านดังนี้

1. ความต้องการทางเพศ เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น เด็กวัยรุ่นมักพยายามค้นร้นที่จะคบหาเพื่อนต่างเพศซึ่งมักได้รับการกีดกันจากผู้ใหญ่เนื่องจากเกรงจะเกิดเรื่องเสียหาย ซึ่งก่อให้เกิดความกดดันทางธรรมชาติ เนื่องจากในระยะนี้ต่อมต่าง ๆ ของร่างกายกำลังทำงานเต็มที่ โดยเฉพาะ

ต่อมผลิตฮอร์โมนออกมาเพื่อควบคุมการเจริญเติบโตทางเพศ ทำให้วัยรุ่นขยายขนาดทางออก เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

2. ความต้องการได้รับอิสระ วัยรุ่นเป็นวัยที่จะพยายามแสวงหาความจริงและพยายามยืนหยัดด้วยลำแข้งของตนเอง ดังนั้นพ่อแม่ควรปล่อยให้วัยรุ่นเป็นตัวของตัวเองบ้างซึ่งจะทำให้วัยรุ่นเกิดความเชื่อมั่นในตนเองต่อไป

3. ความต้องการที่จะหาเลี้ยงตนเอง เป็นวัยที่เริ่มมีความคิดที่จะหาเลี้ยงตนเองแทนที่จะต้องอาศัยเงินพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะคิดว่าการหาเงินได้ด้วยตนเองทำให้เกิดความภาคภูมิใจ

4. ความต้องการที่จะได้รับความนับถือจากสังคมวัยนี้ต้องการให้สังคมยอมรับนับถือว่าตนเป็นผู้ใหญ่แล้ว โดยพยายามทำตนให้เหมือนผู้ใหญ่ ดังนั้น จึงเห็นวัยรุ่นบางคนพยายามดื่มเหล้าหรือสูบบุหรี่ เพื่ออวดความเป็นผู้ใหญ่ ส่วนผู้หญิงมักพยายามแต่งตัว แต่งหน้า เป็นต้น

5. ความต้องการในปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ เป็นวัยที่อยากรู้อย่างมีเหตุผล ถ้าได้รับคำตอบที่ไม่พึงพอใจก็จะพยายามซักถามจนกว่าจะได้รับคำตอบที่พอใจ

5. พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น

กุญชรี้ คำชาย. (2540 : 88 –90) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นว่า ปัญหาหนึ่งซึ่งได้รับการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ได้แก่ พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น ทั้งนี้เมื่อเติบโตเป็นวัยรุ่นระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานอย่างสมบูรณ์แล้ว โดยเฉพาะระบบสืบพันธุ์จะทำให้วัยรุ่นเกิดความต้องการทางเพศโดยธรรมชาติ และเมื่อวัยรุ่นเริ่มคบเพื่อนต่างเพศ ปัญหาที่ตามมาคือ การมีความสนใจเพศตรงข้ามและการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม และเป็นเรื่องต้องห้ามในอสังค์ นับตั้งแต่ผลงานของคินซีย์ (Kinsey, 1953 อ้างถึงใน กุญชรี้ คำชาย. 2540 : 89) ได้ตีพิมพ์ออกมามีความสนใจเรื่องเพศก็ได้รับการพูดถึงอย่างเปิดเผยและเป็นระบบมากขึ้น ปัจจุบันนี้ปัญหาทางเพศของวัยรุ่นเป็นที่สนใจกันอย่างมาก ทั้งจากตัววัยรุ่นเอง และจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นที่ได้รับการไต่ถาม และอภิปรายกันอยู่บ่อย ๆ ได้แก่

1. การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง

การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองของวัยรุ่นเป็นวิธีการระบายอารมณ์กดดันทางเพศอย่างหนึ่ง ซึ่งหากทำในปริมาณพอเหมาะไม่หมกมุ่นเกินไปแล้วทางการแพทย์รับรองว่าไม่มีอันตรายทางกาย แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยมากมักจะเป็นปัญหาทางใจ กล่าวคือ ก่อให้เกิดความรู้สึกผิดและวิตกกังวลเนื่องจากทราบว่าสังคมไม่ยอมรับประการหนึ่ง และเกรงว่าจะเกิดอันตรายประการหนึ่ง ความรู้สึกเช่นนี้มักจะปรากฏในวัยรุ่นที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ เพราะขาดความรู้อย่างถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ นอกจากนี้แล้วในทางจิตวิทยายังเชื่อว่าการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองเป็นช่องทางในการแสดงออกซึ่งความก้าวร้าว ความหงา นอกเหนือไปจากความต้องการทางเพศอีกด้วย

2. การมีความสัมพันธ์ทางกาย

การมีความสัมพันธ์ทางกายภายนอกกับเพื่อนต่างเพศมักจะเกิดขึ้นเสมอเมื่อวัยรุ่นมีเพื่อนต่างเพศ และออกไปไหนมาไหนด้วยกันระยะหนึ่ง ความสัมพันธ์เช่นนี้มักเริ่มต้นด้วยการถูกเนื้อต้องตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ และขยายไปเรื่อยจนถึงการจูบกอด ซึ่งเป็นการกระตุ้นอารมณ์ทางเพศแต่ไม่ถึงกับมีความสัมพันธ์ทางเพศ ส่วนใหญ่แล้วพบว่าเพศชายเป็นฝ่ายเริ่มต้น และผู้หญิงเป็นฝ่ายจำกัดขอบเขตความสัมพันธ์ดังกล่าว สำหรับการมีความสัมพันธ์ทางกายนี้ปรากฏว่า ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายเอาจริงเอาจังกับความสัมพันธ์มากกว่าเพศชาย และวิตกกังวลไปถึงอนาคตมากกว่า รวมไปถึงการเกิดความรู้สึกผิดด้วย ส่วนจะมากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลของประเพณีวัฒนธรรมในสังคมนั้น

3. การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงาน

การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานของวัยรุ่นนับวันจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับทั้งในหมู่ผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจระดับต่ำและระดับสูง การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานของวัยรุ่นนั้นมีสาเหตุมาจากหลายประการ วัยรุ่นชายมักจะรายงานว่า เนื่องมาจากแรงจูงใจที่จะพิสูจน์ความเป็นชายของตนเอง เพื่อสำรวจในสิ่งที่ตนยังไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เพื่อผ่อนคลายความต้องการทางเพศและเกิดจากการที่เชื่อว่าจะได้แต่งงานกันในไม่ช้า ส่วนวัยรุ่นหญิงนั้นรายงานว่าเกิดขึ้นเพราะเป็นการตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งไปกว่านั้นวัยรุ่นทั้งสองเพศยังเชื่อว่าการมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงาน จะมีส่วนช่วยให้สามารถปรับตัวได้ดีขึ้น หลังจากแต่งงานแล้ว เมื่อสมัยที่คินเซย์ ศึกษาพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงเมื่อ 1953 นั้น พบว่าสาเหตุที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่กล้าหรือยับยั้งที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นเพราะเหตุผล 5 ประการ คือ กลัวการตั้งครรภ์ กลัวอันตรายจากการทำแท้ง กลัวติดคามโรค กลัวการเสียพรหมจรรย์ และกลัวสังคมตำหนิ ปัจจุบันนี้ปรากฏว่าความกลัวเรื่องกลัวการตั้งครรภ์ และกลัวอันตรายจากการทำแท้งหายไปด้วยอิทธิพลของการคุมกำเนิดด้วยวิธีต่าง ๆ และการทำแท้งอย่างถูกวิธี ส่วนการกลัวคามโรคนั้นหายไปด้วยวิทยาการทางการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้าแต่ก็กลายเป็นกลัวติด โรคเอดส์แทนแต่ความกลัวการเสียพรหมจรรย์ และกลัวสังคมตำหนิ ซึ่งเป็นค่านิยมทางสังคมยังคงมีอยู่ ดังนั้นจึงทำให้วัยรุ่นหญิงส่วนหนึ่งซึ่งได้มีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานไปแล้วมักจะเกิดความรู้สึกผิดและวิตกกังวลอย่างมาก

ธรรมชาติและแนวคิดเรื่องการเรียนรู้

1. ความหมายของการเรียนรู้

เมื่อก้าวถึงการเรียนรู้โดยทั่วไปคนเราจะนึกถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของมนุษย์นั้นไม่ได้มาจากการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมมนุษย์อาจเปลี่ยนไปได้เนื่องจากการบรรลุฉิภาวะของร่างกาย การเกิดความเจ็บป่วย การใช้ยาหรือสาร

เสพติด การเกิดอารมณ์ต่าง ๆ หรือพฤติกรรมนั้นเป็นเพียงปฏิกิริยาสะท้อนของร่างกายเท่านั้น เพื่อที่จะจำแนกการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่ได้มาจากการเรียนรู้ออกจากการเปลี่ยนแปลงด้วยสาเหตุอื่น ๆ เราจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาความหมายของการเรียนรู้ที่นักจิตวิทยาการศึกษาพร้อมสมัยได้ให้ไว้ดังนี้

ซิมบาโด และรัซท์ (Zimbardo and Ruth. 1979:37) ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

โรเวอร์ และบี-โฮวี (Rohwer and B-Howe. 1980:21) ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาที่ค่อนข้างถาวรและสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จากพฤติกรรมของบุคคล

คลิฟฟอร์ด (Clifford. 1981:233) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงสัมพัทธ์ของพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์หรือการอบรม

ไคลน์ (Klein. 1991 อ้างถึงใน มาลี จุฑา. 2544:64) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงทดลองที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ที่ถาวรของพฤติกรรม ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยสภาวะทางอารมณ์ชั่วคราว วุฒิกวาะ หรือการตอบสนองโดยกำเนิด

ครอนบาค (Cronbach. 1954 อ้างถึงใน มาลี จุฑา. 2544:64) ให้ความหมาย ของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมา

ฮิลการ์ด (Hilgard. 1965 อ้างถึงใน มาลี จุฑา. 2544:64) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม

กฤษณี คำชาย (2540:106) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของสติปัญญาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์ และการฝึกอบรมจนเป็นเหตุให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างถาวร การเรียนรู้นั้น เริ่มต้นจากการได้รับประสบการณ์และการฝึก อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนการทำงานของสติปัญญา ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลอีกทอดหนึ่งเมื่อบุคคลได้มีโอกาสติดต่อกับสิ่งแวดล้อมที่ต้องแสดงพฤติกรรมออกมาพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นจะเปลี่ยนไปและการเปลี่ยนไปค่อนข้างคงทน

มาลี จุฑา (2544:64) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเนื่องมาจากประสบการณ์ ผลของการเรียนรู้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน 3 ด้าน คือ

1. ความรู้ (Knowledge) เช่น ความคิด ความเข้าใจ และความชำนาญในเนื้อหาสาระต่าง ๆ เป็นต้น

2. ทักษะ (Skill) เช่น การพูด การกระทำ และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นต้น
3. ความรู้สึก (Affective) เช่น เจตคติ จริยธรรม และค่านิยม เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจสรุปความหมายของการเรียนรู้ได้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ การเรียนรู้นั้นเริ่มต้นจากการได้รับประสบการณ์และการฝึก อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนการทำงานของสติปัญญา ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลและการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

2. กระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่

1. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของกาเย่
2. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรูเนอร์
3. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของบลูม
4. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของครอนบาค

1. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของกาเย่

โรเบิร์ต เอ็ม กาเย่ (Robert M. Gagne อ้างถึงใน มาลี จุฬา. 2544:65) ได้กล่าวถึง

กระบวนการเรียนรู้ไว้ 8 ขั้นตอน คือ

1. การจูงใจ (Motivation phase) ก่อนการเรียนรู้จะต้องมีการจูงใจให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้ดำเนินไปได้ด้วยดี
2. ความเข้าใจ (Apprehending phase) ในการเรียนรู้ผู้เรียนจะต้องเข้าใจในบทเรียน จึงจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ
3. การได้รับ (Acquisition phase) เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียนจะก่อให้เกิดการได้รับความรู้เพื่อเก็บไว้หรือจดจำบทเรียนไว้ต่อไป
4. การเก็บไว้ (Retention phase) หลังจากผู้เรียนได้รับความรู้ก็จะเก็บความรู้เหล่านั้นไว้ ตามสมรรถภาพการจำของบุคคล
5. การระลึกได้ (Recall phase) เมื่อผู้เรียนเก็บความรู้ไว้ก็จะถูกนำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ เท่าที่จะระลึกได้
6. ความคล้ายคลึง (Generalization phase) ผู้เรียนจะนำสิ่งที่ระลึกได้ไปใช้ และเมื่อพบสถานการณ์หรือสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกันจะนำความรู้ดังกล่าวไปสัมพันธ์กับการเรียนรู้ในความรู้ใหม่ที่คล้ายคลึงกัน

7. ความสามารถในการปฏิบัติ (Performance phase) หลังจากที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว ผู้เรียนต้องนำความรู้ที่เรียนรู้ไปแล้วนั้น ไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

8. การป้อนกลับ (Feedback phase) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ ว่าผู้เรียนเรียนรู้ ได้ถูกต้องเพียงใด สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทเรียนหรือไม่ จะได้นำข้อมูลไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่อไป

2. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรูเนอร์

เจอโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner, 1956:65) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นการกระทำ (Inactive mode) ในขั้นพื้นฐานของการเรียนรู้นั้น วิธีการเรียนรู้ จะผ่านการแสดงออก การเขียนแบบหรือการลงมือทำกับวัตถุ

2. ขั้นจินตนาการ (Iconic mode) เมื่อเด็กโตขึ้นการเรียนรู้ก็จะอาศัยฐานต่อไป คือ ภาพและจินตนาการเพิ่มขึ้น เนื่องจากเด็กต้องเรียนความคิดรวบยอด กฎ และหลักการ ซึ่งไม่อาจแสดงให้เห็นได้ง่าย ๆ

3. ขั้นสัญลักษณ์ (Symbolic mode) ขั้นนี้ใกล้เคียงกับการเรียนรู้โดยผ่านภาษา ถ้อยคำ ภาษาเป็นสัญลักษณ์หลักของกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เนื่องจากมีหน้าที่สำหรับการใช้หาความรู้ เก็บจำความรู้ และสื่อสารความรู้นั้นให้ผู้อื่นทราบ

3. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของบลูม

เบนจามิน เอส. บลูม (Benjamin S. Bloom, อ้างถึงใน มาลี จุฑา, 2544:65-66) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามี 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) หลังจากที่คุณคนได้เรียนรู้ไปแล้วจะเกิดเป็นความรู้ติดตัว ผู้เรียนโดยวัดได้จากการจำได้หรือท่องจำได้ เป็นต้น

2. ความเข้าใจ (Comprehensive) ต่อจากขั้นที่ 1 บุคคลจะแปลความหมายหรืออธิบายสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วในขั้นที่ 1 เกิดเป็นความเข้าใจขึ้น

3. การนำไปใช้ (Application) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้มีความรู้ ความเข้าใจแล้วจะสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ได้ เช่น เรียนรู้การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ใช้สูตรด้านกว้างคูณด้านยาว ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ ต่อจากนั้นผู้เรียนสามารถนำไปคำนวณหาพื้นที่ของห้องเรียนได้

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 3 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงที่มาของสูตรการคำนวณหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมว่ามาจากผลรวมของด้านกว้างและด้านยาว เป็นต้น

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 4 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการสังเคราะห์หรือสร้างสูตรขึ้นมาใหม่ เช่น การนำผลรวมของพื้นที่ของหน่วยย่อย ๆ มารวมกัน จะได้เป็นพื้นที่ของสี่เหลี่ยมใหญ่ จึงได้สูตรว่า พื้นที่สี่เหลี่ยมเป็นผลคูณของด้านกว้างและด้านยาว เป็นต้น

6. การประเมินผล (Evaluation) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 5 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการตัดสินหรือตีค่า หรือประเมินค่าของสิ่งที่พบเห็น ว่าถูกต้องและดีงามหรือไม่ เป็นต้น

4. กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของครอนบาค

ที.เจ. ครอนบาค (Lee J. Cronbach, อ้างถึงใน มาลี จุฑา, 2544:66) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Goal) หมายถึง สิ่ง que ผู้เรียนควรจะได้รับจากการเรียนรู้
2. ความพร้อม (Readiness) หมายถึง ระดับวุฒิภาวะอารมณ์ และความสามารถในการเรียนรู้
3. สถานการณ์ (Situation) หมายถึง ตัวครู บทเรียน วิธีสอน สื่อการสอน กิจกรรมบรรยากาศในการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. การแปลความหมาย (Interpretation) หมายถึง การพิจารณาและตีความหมายในสิ่งเร้าและสถานที่ที่ได้รับรู้มา
5. การตอบสนอง (Response) หมายถึง การลงมือแสดงพฤติกรรมโดยมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งเร้าและสถานที่ที่เกี่ยวข้อง
6. ผลต่อเนื่อง (Consequence) หมายถึง ผลที่เกิดจากการตอบสนองว่าสอดคล้องกับความมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าสอดคล้องถือว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้วถ้ายังไม่สอดคล้องแสดงว่ายังไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น
7. ปฏิกริยาต่อการขัดขวาง (Reaction to thwarting) หมายถึง การพบกับความผิดหวัง จึงต้อง ไปตั้งคั่นในขั้นที่หนึ่งใหม่

3. ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีเป็นชุดของความคิดรวบยอดเชิงนามธรรม ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาให้อยู่ในรูปของระบบความเชื่อหรือความเห็นเพื่อใช้อธิบายถึงกลุ่มของปรากฏการณ์ (Engler, 1985:3) ทฤษฎีการเรียนรู้จึงหมายถึงระบบความเชื่อหรือความเห็นซึ่งถูกจัดเรียบเรียงไว้เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ในการเรียนรู้ ให้ความหมายว่าทฤษฎีเป็นระบบความเชื่อหรือความเห็นนี้เองทำให้เห็นได้ว่า ทฤษฎีเป็นสิ่งที่นักวิชาการสร้างขึ้นเพื่อทำความเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งและแม้ว่าปรากฏการณ์นั้นจะเป็นสิ่งเดียวกันแต่นักทฤษฎีอาจสร้างระบบความเชื่อหรือความเห็นในการทำความเข้าใจแตกต่างกันออกไป จนกระทั่ง

ทำให้มีทฤษฎีการเรียนรู้เกิดขึ้นหลายทฤษฎีแต่ที่รู้จักกันแพร่หลายมาจากแนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมและกลุ่มความรู้ความเข้าใจ ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะแนวคิดของ นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มพฤติกรรมนิยมเป็นกลุ่มความคิดทางจิตวิทยา กลุ่มหนึ่งเห็นว่าพฤติกรรมมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เป้าหมายหลักของนักพฤติกรรมนิยม คือการค้นหาและการระบุถึงกฎที่ควบคุมการเรียนรู้ ปัจจุบันนี้ทฤษฎีการเรียนรู้ซึ่งอาศัยแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมเป็นฐานสามารถจำแนกออกเป็นสองทฤษฎีย่อย ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่อเนื่องและทฤษฎีการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไข

1. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่อเนื่องของธอร์น ไคค์

ตามแนวคิดของธอร์น ไคค์ (Thorndike. อ้างถึงใน กุญชรีย์ คำชาย. 2540:108-109) การเรียนรู้เป็นลำดับของการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่ต่อเนื่องกันและการเชื่อมโยงนั้นอาจทำให้แน่นแฟ้นขึ้นหรืออ่อนกำลังลงได้ ธอร์น ไคค์ตั้งทฤษฎีของเขาจากการศึกษาสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ชนิดต่าง ๆ เขานำสัตว์ที่ต้องการศึกษา เช่น ไก่ แมวและสุนัข มาขังกรงกลไว้ แล้วนำอาหารมาวางนอกกรง เขาสังเกตดูว่าสัตว์พวกนี้พยายามหาทางออกจากกรงเพื่อมากินอาหารได้อย่างไร ธอร์น ไคค์พบว่าแรกที่เคี้ยวสัตว์พวกนี้จะหาทางออกโดยการเคลื่อน ไหวแบบเดาสุ่มหรือลองผิดลองถูก (Trail and error) ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งในที่สุดมันจะได้การตอบสนองที่ต้องการ คือ การตอบสนองที่ทำให้ออกจากกรงไปหาอาหาร ได้

จากผลการศึกษาธอร์น ไคค์ได้เสนอกฎหลัก 3 ประการในการเรียนรู้ คือ

1. กฎของความพร้อม (Law of readiness) กฎข้อนี้กล่าวว่า เมื่ออินทรีย์อยู่ในสภาพซึ่งหน่วยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองพร้อมที่จะให้ทำแล้ว การเรียนรู้จะเกิดขึ้นแต่หากอินทรีย์อยู่ในสภาพซึ่งหน่วยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองไม่พร้อมที่จะให้ทำแล้ว การเรียนรู้จะถูกรบกวน

2. กฎของการฝึกหัด (Law of exercise) หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กฎของการใช้และไม่ใช้ กฎข้อนี้กล่าวว่า ยิ่งได้ใช้การเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองมากเท่าใดความสัมพันธ์ ก็จะแน่นแฟ้นมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งไม่ได้ใช้มากเท่าใดความสัมพันธ์ก็จะอ่อนกำลังลงภายหลัง ธอร์น ไคค์ได้เสนอเพิ่มเติมว่า การฝึกหัดซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมนั้น จะต้องมีผลตามมาเป็นบวกหรือเป็นรางวัล การฝึกทำโดยไม่รู้ถึงผลใด ๆ ที่ตามมาย่อมไม่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้

3. กฎของผลที่ได้รับ (Law of effect) กฎข้อนี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุดของเขา กฎข้อนี้กล่าวว่าความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองจะแน่นแฟ้นขึ้นหากการตอบสนองนั้นมีผลกรรมที่น่าพึงพอใจ (รางวัล) ตามมาและการตอบสนองนั้นจะอ่อนกำลัง หากการตอบสนองนั้นมีผลกรรมที่ไม่น่าพึงพอใจ (ลงโทษ) ตามมา

2. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theory) หรือแบบสิ่งเร้า

การทดลองของนักจิตวิทยาผู้ค้นพบการเรียนรู้ลักษณะนี้ คือ พาฟลอฟ (Ivan Pavlov, 1849–1936) อ้างถึงใน ประเทือง ภูมิภัทรคม. 2540:41 – 58) พาฟลอฟสนใจศึกษาเกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร โดยได้ทำการทดลองกับสุนัข ระหว่างที่ทำการทดลองพาฟลอฟสังเกตเห็นปรากฏการณ์บางอย่างคือในบางครั้งสุนัขน้ำลายไหลโดยที่ยังไม่ได้รับอาหารเพียงแต่เห็นผู้ทดลองที่เคยเป็นผู้ให้อาหารเดินเข้ามาในห้องนั้นสุนัขก็น้ำลายไหลแล้วจากปรากฏการณ์ดังกล่าวจุดประกายให้พาฟลอฟคิดรูปแบบการทดลองเพื่อหาสาเหตุให้ได้ว่า เพราะอะไรสุนัขจึงน้ำลายไหลทั้งๆที่ยังไม่ได้รับอาหาร พาฟลอฟเริ่มการทดลองโดยเจาะต่อมน้ำลายของสุนัขและต่อสายรับน้ำลายไหลออกสู่ขวดแก้วสำหรับวัดปริมาณน้ำลาย จากนั้นพาฟลอฟก็เริ่มการทดลองโดยก่อนที่จะให้อาหารแก่สุนัขจะต้องสั่นกระดิ่งก่อน (สั่นกระดิ่งแล้วทิ้งไว้ประมาณ .25 –.50 วินาที) แล้วตามด้วยอาหาร (ผงเนื้อ) ทำอย่างนี้อยู่ 7 – 8 วันจากนั้นให้เฉพาะแต่เสียงกระดิ่ง สุนัขก็ตอบสนองคือน้ำลายไหล ปรากฏการณ์เช่นนี้ เรียกว่า พฤติกรรมสุนัขถูกวางเงื่อนไข หรือเรียกว่าสุนัขเกิดการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก

จากการทดลองของพาฟลอฟ มีคำสำคัญที่ต้องขยายความดังนี้

1. สิ่งเร้าที่ไม่ต้องวางเงื่อนไข (Unconditioned Stimulus) หรือ UCS คือ สิ่งเร้าที่สามารถกระตุ้นให้อินทรีย์เกิดการตอบสนองได้โดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ จากการทดลองก็คือ ผงเนื้อ
2. สิ่งเร้าที่ต้องวางเงื่อนไข (Conditioned Stimulus) หรือ CS คือ สิ่งเร้าที่เป็นกลาง (Neutral Stimulus) ไม่สามารถกระตุ้นให้อินทรีย์เกิดการตอบสนองโดยอัตโนมัติ จากการทดลองก็คือ เสียงกระดิ่ง
3. การตอบสนองที่ไม่ต้องวางเงื่อนไข (Unconditioned Response) หรือ UCR คือ การตอบสนองโดยอัตโนมัติที่เกิดจากการกระตุ้นของ UCS
4. การตอบสนองที่ต้องวางเงื่อนไข (Condition Response) หรือ CR เป็นการตอบสนองโดยอัตโนมัติที่เกิดจากการวางเงื่อนไขร่วมระหว่าง CS กับ UCS

เมื่อพาฟลอฟ ค้นพบการเรียนรู้วางเงื่อนไขแบบคลาสสิกแล้ว พาฟลอฟได้ ทำการทดลองต่อ และค้นพบหลักการสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. การหยุดยั้งของพฤติกรรม (Extinction) เมื่อสุนัขเกิดการเรียนรู้แล้ว คือ ให้แต่เสียงกระดิ่ง (CS) อย่างเดียวแล้วสุนัขน้ำลายไหล พาฟลอฟ ทดลองต่อโดยให้แต่เสียงกระดิ่ง (CS) อย่างเดียวไปเรื่อย ๆ โดยไม่ให้อาหาร (UCS) เลย ปรากฏว่าการตอบสนอง (น้ำลายไหล) ของสุนัขจะค่อย ๆ ลดลงจนน้ำลายหยุดไหลในที่สุด ปรากฏการณ์นี้เรียกว่าสุนัขเกิดการหยุดยั้งพฤติกรรม (Extinction) หรือเกิดการหटाหายของพฤติกรรม

2. การพื้กลับมามีใหม่ของพฤติกรรม (Spontaneous) เมื่อสุนัขเกิดการหยุดยั้งพฤติกรรมแล้ว ทั้งระยะไว้ซั๊กพักหนึ่ง แล้วทดลองโดยให้เฉพาะเสียงกระดิ่ง (CS) เพียงอย่างเดียวโดยไม่ให้อาหาร (UCS) ปรากฏว่าสุนัขกลับมีการตอบสนองโดยน้ำลายกลับมาไหลใหม่ เราเรียก ปรากฏการณ์นี้ว่า การพื้กลับมามีใหม่ของพฤติกรรม

3. การแผ่ขยายสิ่งเร้า (Generalization) เมื่อสุนัขเกิดการเรียนรู้แล้ว พาฟลอฟได้ทดลองเปลี่ยนเสียงกระดิ่งใหม่โดยเสียงใหม่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเสียงเดิม (อาจจะมีโทนเสียงสูงหรือต่ำกว่าเดิมเล็กน้อย) ปรากฏว่าสุนัขเกิดการตอบสนอง คือ น้ำลายไหล ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า การแผ่ขยายสิ่งเร้า

4. การแยกแยะ (Discrimination) พาฟลอฟได้ทดลองเปลี่ยนจากเสียงกระดิ่งเป็นเสียงระฆัง ปรากฏว่าสุนัขไม่ตอบสนองแสดงว่าสุนัขเกิดการเรียนรู้ที่จะแยกแยะความแตกต่างระหว่างเสียงกระดิ่งกับเสียงระฆัง และมีการตอบสนองต่างกันกับสิ่งเร้าที่มีลักษณะต่างไปจากเดิม

3. ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant conditioning theory) หรือทฤษฎีการเรียนรู้เงื่อนไขผลกระทบ

นักจิตวิทยาที่เป็นเจ้าของทฤษฎีการเรียนรู้นี้ คือ สกินเนอร์ (Skinner, 1953:17 – 92) ทฤษฎีของท่านนับว่าเป็นทฤษฎีที่มีประโยชน์ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ และมีหลักการประยุกต์ที่มีประโยชน์หลายอย่าง จนกระทั่งท่านได้รับเลือกให้เป็นนักจิตวิทยาที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดในศตวรรษนี้ สกินเนอร์ ได้เริ่มทำการทดลองเกี่ยวกับการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ โดยใช้หนูและนกเป็นสัตว์ทดลองจนกระทั่งได้หลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ จากนั้น สกินเนอร์ได้นำหลักการวางเงื่อนไขแบบการกระทำมาศึกษาการเรียนรู้ของมนุษย์การทดลองกับหนู ในระยะแรกนั้น สกินเนอร์สามารถสร้างพฤติกรรมการกดคานในกล่องสกินเนอร์ (Skinner box) ได้กล่องสกินเนอร์มีลักษณะเป็นทึบสี่เหลี่ยม ภายในกล่องมีคานเล็ก ๆ อันหนึ่ง มีจานอาหารอยู่ใต้คานมีหลอดไฟเล็กอยู่เหนือคาน

ขั้นตอนการทดลองมีดังนี้ หนูจะถูกปล่อยเข้าไปในกล่องสกินเนอร์ แล้วปล่อยจนหัวหนูจะวิ่ง จนบังเอิญไปแตะคานเข้าและจะทำให้หลอดไฟสว่าง ซึ่งอาหารจะตกลงมาในจาน หนูจะได้กินอาหารครั้งต่อ ๆ ไปเมื่อหนูจะกินอาหารก็จะวิ่งไปแตะหรือ กดคานอีก แต่ในครั้งนี่เวลาที่ใช้แตะคานได้ถูกดัดนั้นจะสั้นลง แสดงว่าหนูเกิดการเรียนรู้วิธีการที่จะได้อาหาร สกินเนอร์อธิบายเหตุการณ์การกดคานของหนูว่า มีสภาพการณ์ 2 ประการที่ทำให้การกดคานมีความถี่สูงหรือต่ำ คือ สภาพการณ์ที่ 1 สัตว์ที่นำมาทดลองต้องหิวอาหารจึงเป็นตัวเสริมแรง โดยทั่วไปตัวเสริมแรงมักจะเป็นสิ่งที่ขาดหรือสิ่งที่ต้องการ สภาพการณ์ที่ 2 วิธีการให้ตัวเสริมแรง (Schedule of reinforcement) กล่าวคือ ในระยะแรกจะต้องให้อาหาร (ตัวเสริมแรง) ทุกครั้งที่หนูกดคาน เมื่อการกดคานดำเนินไปถึงระยะหนึ่งก็เว้นการให้อาหาร โดยการกดคานบางครั้งก็จะได้อาหารบางครั้งไม่ได้อาหาร การให้

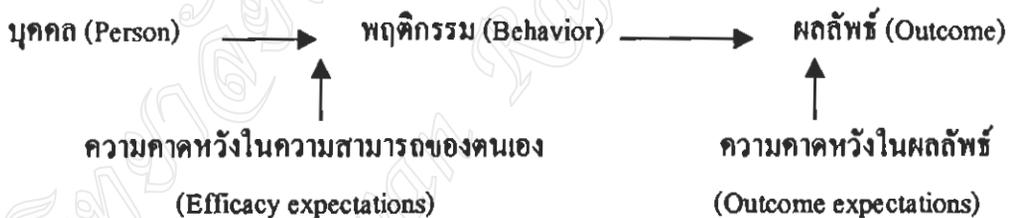
อาหารเช่นนี้จะยังคงพฤติกรรม กัดคานต่อไป ดังนั้นการให้ตัวเสริมแรงมี 2 ประการคือ การเสริมแรงทุกครั้งและการเสริมแรงบางครั้ง หลังจากทดลองกับหนูและนกพิราบแล้ว สกินเนอร์ได้ทดลองกับมนุษย์ด้วยการจัดเงื่อนไขผลกรรมและได้ผลการทดลองว่าเงื่อนไขผลการเสริมแรงและการลงโทษเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมมนุษย์เช่นกัน

ทฤษฎีความสามารถตนเอง และการเห็นคุณค่าในตนเอง

1. ทฤษฎีความสามารถตนเอง (Self- Efficacy theory)

1. แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีความสามารถตนเอง มาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ซึ่งได้มีการศึกษาและพัฒนาเป็นระยะ ๆ ในอเมริกา และอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ศึกษาและพัฒนา มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1962 แนวคิดของทฤษฎีนี้กล่าวว่าบุคคลมีความคาดหวังหรือความเชื่อมั่นในความสามารถตนเอง (Efficacy expectations) โดยทราบว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ทำอย่างไร และเมื่อทำสำเร็จแล้วจะได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ (Outcome expectations) บุคคลก็จะทำสิ่งนั้น ตามทฤษฎีของ แบนดูรา (Bandura, 1977:191-215) ซึ่งมีโครงสร้างของทฤษฎีดังนี้

โครงสร้างทฤษฎีความสามารถตนเอง

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างทฤษฎีความสามารถตนเอง

ที่มา : Bandura.1977:191

จาก โครงสร้างทางทฤษฎีอธิบายได้ดังนี้

1. ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้บุคคลมีความรู้สึกมั่นใจว่าจะแสดงพฤติกรรมเฉพาะเจาะจงนั้นได้ ซึ่งการแสดงพฤติกรรมนี้ จะต้องใช้ความพยายามทำให้ได้สิ่งที่ตนต้องกระทำและถึงระดับของการปฏิบัติและการกระทำนั้นประสบความสำเร็จให้ผลลัพธ์ออกมา

2. ความคาดหวังในผลลัพธ์ เป็นการประมาณค่าหรือให้คุณค่าของบุคคลต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่า พฤติกรรมที่กระทำนั้นจะให้ผลลัพธ์อะไรอย่างเจาะจง มีนักวิจัยหลายท่านได้สังเกตว่า โครงการที่ดำเนินการเพื่อให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่นการที่บุคคลไปเล่นกีฬา

ผลลัพธ์ระยะสั้น คือการมีร่างกายที่น่าดึงดูดใจ การมีความรู้สึกที่ดี หรือการมีชัยชนะในการแข่งขัน บุคคลจะคำนึงถึงมากกว่าผลลัพธ์ในระยะยาว เช่น ในอีก 30 ปีข้างหน้าจะไม่ใช่โรครหัวใจ

2. ความแตกต่างระหว่างความคาดหวังในความสามารถตนเองกับผลลัพธ์ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เพราะว่าบุคคลแต่ละบุคคลมีความเชื่อว่า การกระทำเฉพาะอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดผลลัพธ์อย่างเจาะจงได้ แต่ถ้าบุคคลนั้นมีความสงสัยว่าการกระทำเฉพาะอย่างหนึ่งอย่างหนึ่งที่บอกกล่าวนั้นมีความสามารถจะทำได้หรือไม่ ก็จะไม่มียุทธพลให้เกิดการปฏิบัติ ดังนั้น ความคาดหวังในความสามารถตนเอง จึงเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะเผชิญกับการเริ่มต้นและความคงอยู่ของพฤติกรรมนั้น บุคคลที่มีความคาดหวังในความสามารถตนเองที่หนักแน่น บุคคลนั้นก็จะมีกระตือรือร้นในการใช้ความพยายามอย่างมากด้วย อย่างไรก็ตามความคาดหวังในความสามารถตนเองอย่างเดียว ก็ไม่ได้ทำให้เกิดการกระทำตามต้องการได้ ถ้าไม่มีความรู้และทักษะที่จะกระทำพฤติกรรมนั้น อันนำไปสู่ผลลัพธ์

3. มิติของความคาดหวังในความสามารถตนเอง (Dimensions of efficacy expectations) แบบดรูว์ ได้กล่าวถึงมิติของความคาดหวังในความสามารถตนเอง ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. ปริมาณความคาดหวัง (Magnitude) ความคาดหวังในความสามารถตนเอง ในแต่ละบุคคลแตกต่างกันและในบุคคลเดียวกันก็จะแตกต่างกันด้วยขึ้นอยู่กับความยากง่ายของงาน

2. การแผ่ขยายของความคาดหวัง (Generality) ประสบการณ์บางอย่างทำให้เกิดความคาดหวังในความสามารถของตนเองในสถานการณ์อื่น ได้อย่างจำกัด แต่บางประสบการณ์ก็สามารถทำให้เกิดความคาดหวังในความสามารถตนเองในสถานการณ์อื่น ๆ ที่เจาะจงได้

3. ความเข้มของความคาดหวัง (Strength) บุคคลที่มีความคาดหวังในความสามารถตนเองต่ำ จะหมดความพยายามได้ง่ายเมื่อไม่เป็นไปตามผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ในขณะที่ผู้ที่มีความคาดหวังในความสามารถสูงจะยังคงใช้ความพยายามต่อไป เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้

4. แหล่งที่มาของความคาดหวังในความสามารถตนเอง (Sources of efficacy expectations) แบบดรูว์ ได้เสนอแหล่งที่มาของความคาดหวังในความสามารถตนเอง ดังนี้ คือ

1. ความสำเร็จในการทำงาน (Performance accomplishment) การปฏิบัติให้สำเร็จด้วยตนเองเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยเพิ่มความคาดหวังในความสามารถตนเองให้มากขึ้น เพราะเป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล ความล้มเหลวบ่อย ๆ จะทำให้ความคาดหวังในความสามารถตนเองลดลงได้ ถ้าเกิดขึ้นในระยะแรกของเหตุการณ์ความคาดหวังในความสามารถที่เข้ม ผ่านประสบการณ์ความสำเร็จบ่อย ๆ เมื่อมีความล้มเหลวที่เกิดขึ้นและสามารถเอาชนะได้ด้วยความพยายามจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้นได้รับแรงจากประสบการณ์และนำไปสู่ความพยายามในสิ่งที่ยากหรือเป็นอุปสรรคมากกว่าได้

2. การได้เห็นประสบการณ์ของผู้อื่น (Vicarious experience) เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ (Modeling) การดูการกระทำของบุคคลอื่นที่มีความยากลำบาก โดยไม่มีผลเสียดมา

สามารถสร้างความคาดหวังในความสามารถตนเอง ให้กับผู้สังเกตได้ว่าตนเองก็สามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้ ถ้ามีความตั้งใจและความพยายาม โดยที่จะชักชวนตัวเองว่า ถ้าผู้อื่นทำได้ตัวเราเองก็น่าจะทำได้ด้วย อย่างน้อยที่สุดก็พิสูจน์ให้เห็นถึงมีการกระทำ

3. การพูดชักจูงใจจากผู้อื่น (Verbal persuasion) บุคคลจะถูกผ่านการแนะนำชักชวนให้มีความเชื่อว่า เขาสามารถต่อสู้จนประสบความสำเร็จได้ ถึงแม้ในอดีตจะไม่เคยประสบความสำเร็จ

4. ความตื่นตัวทางอารมณ์ (Emotional arousal) ในสถานการณ์ที่ทุกคามจะมีอิทธิพลต่อความคาดหวังในความสามารถตนเอง บุคคลจะกระทำบางสิ่งบางอย่าง ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้น โดยพิจารณาจากความวิตกกังวลและความรุนแรงของความเครียด เพราะการได้รับสิ่งกระตุ้นสูง จะทำให้การกระทำลดลง โดยทั่วไปบุคคลชอบที่จะมีความคาดหวังความสำเร็จเมื่อเขาไม่ได้ถูกกระตุ้นด้วยสิ่งที่ไม่ชอบมากกว่าเมื่อได้รับความตึงเครียดความสั่นคลอนหรือความวิตกกังวลภายใน

โดยสรุป ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้บุคคลมีความรู้สึกมั่นใจว่าจะแสดงพฤติกรรมเฉพาะเจาะจงนั้นได้ ซึ่งการแสดงพฤติกรรมนี้ จะต้องใช้ความพยายามทำให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องกระทำ และถึงระดับของการปฏิบัติ และการกระทำนั้นประสบความสำเร็จ

2. การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem)

1. ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคล เป็นการตัดสินใจคุณค่าของตนเอง และการแสดงออกในรูปของทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง ซึ่งเป็นผลจากการที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเชิงประเมินจากผู้อื่น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเองไว้หลากหลายดังนี้

โรเซนเบิร์ก (Rosenberg, 1965:1) ได้ให้ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นความเคารพนับถือตนเอง และคิดว่าตนเองมีคุณค่า

คูเปอร์สมิธ (Coopersmith, 1984 อ้างถึงใน จันทร์ฉาย พัทธกษิธิกุล, 2532:3) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการที่บุคคลพิจารณาประเมินตนเอง แล้วแสดงออกในแง่ของการยอมรับตนเองหรือไม่ยอมรับตนเอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงขอบเขตความเชื่อของบุคคลที่มีต่อตนเองในด้านความสามารถ ความสำคัญ ความเข้าใจ และความมีคุณค่าตนเอง

แซสซี (Sasse, 1978 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2538:2) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลว่าตนเองมีความสำคัญและมีคุณค่า มีความต้องการได้รับความเชื่อถือ

การยอมรับนับถือโดยได้รับการสนับสนุนหรือยอมรับนับถือจากผู้อื่น เพื่อที่จะได้เกิดความรู้สึกภูมิใจ และนับถือตนเอง

ลอเรนซ์ (Lawrence. 1987 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา. 2538:2) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลประเมินตนเองถึงความแตกต่างระหว่างคนที่เป็นอย่างจริงในปัจจุบัน กับคนที่อยากจะเป็น (Ideal self) ซึ่งเป็นกระบวนการทางด้านอารมณ์ที่วัดได้จากการที่บุคคลเอาใจใส่ ต่อความแตกต่างนี้ บุคคลซึ่งมีความแตกต่างในการประเมินมากจะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึก เห็นคุณค่าของตนเองหรือมีความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งพิจารณาจากการประเมินคุณค่าด้วยตนเองใน ด้านความสามารถ ความสำคัญ และความสำเร็จของตนเอง

2. ความสำคัญของการเห็นคุณค่าในตนเอง มีผู้แสดงให้เห็นว่าการเห็นคุณค่า ในตนเองมีความสำคัญไว้หลากหลายดังนี้

คูเบียน (Qubein.1983 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา. 2538:2) กล่าวว่า การเห็นคุณค่า ในตนเองเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการปรับตัวทางอารมณ์สังคมและการเรียนรู้สำหรับเด็กการเห็นคุณค่า ในตนเองนับว่ามีคุณค่าสูงยิ่งเพราะเป็นพื้นฐานของการมองชีวิต สมรรถนะทางด้านสังคมและอารมณ์ เกิดจากการเห็นคุณค่าในตนเอง บุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงจะสามารถเผชิญกับอุปสรรคที่ผ่านเข้ามา ในชีวิตสามารถยอมรับสถานการณ์ที่ทำให้ตนเองรู้สึกผิดหวัง และท้อแท้ใจด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยความหวัง และความกล้าหาญ จึงเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ มีความสุขสามารถดำเนินชีวิต ตามที่ตนปรารถนาได้อย่างดี

สมาคมจิตวิทยาโรคจิตแห่งสหรัฐอเมริกา (American Psychiatric Association.1987 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา. 2538 :2) พบว่า ผู้ที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงจะมีพลังในการหลีกเลี่ยงปัญหา รุนแรงในอนาคตได้เป็นอย่างดีตามความเป็นจริง การเห็นคุณค่าในตนเองนี้เป็นความรู้สึกที่บุคคลมีต่อ ตนเองตามความเป็นจริงและมีความถ่อมตน

บรูโน (Bruno.1983 อ้างถึงใน จันทรฉาย พิทักษ์ศิริกุล. 2532.:22) การเห็นคุณค่าในตนเอง นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสุขภาพจิต และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนซึ่งมี ผลงานวิจัยจำนวนมากที่ยืนยันว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับการเห็นคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์กัน ผู้ที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงมักจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเองมีความสำคัญต่อการพัฒนา ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านอารมณ์ สังคมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทั้งนี้การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นคุณลักษณะ ที่สมควรได้รับการส่งเสริมตั้งแต่เยาว์วัย

3. แนวทางการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ สามารถเปลี่ยนแปลงได้และพัฒนาให้เกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ นักจิตวิทยาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองดังต่อไปนี้

คูเปอร์สมิธ (Coopersmith, 1959 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2538: 13) กล่าวว่าบุคคลสามารถพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองได้ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. ได้รับการนับถือ การยอมรับ การได้รับการปฏิบัติตอบจากบุคคลที่มีความสำคัญต่อตนเอง
2. ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งมีผลให้บุคคลเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และมีผลต่อสถานภาพและตำแหน่งในสังคม
3. มีการกระทำที่ได้รับการยอมรับว่าสอดคล้องกับค่านิยม และความปรารถนาของตน
4. ลักษณะการตอบสนองเมื่อได้รับการประเมิน

บรู๊ค (Brook, 1992 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2538: 14) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก ดังนี้

1. พัฒนาความรับผิดชอบและการให้ความช่วยเหลือต่อส่วนรวม
2. เปิดโอกาสให้คิดทางเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหา
3. ให้การสนับสนุนกำลังใจและให้ข้อมูลย้อนกลับด้านบวก
4. เสริมสร้างวินัยในตนเองโดยการสร้างแนวปฏิบัติและค่านึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมา
5. ช่วยให้ได้รู้ดีก็ยอมรับความล้มเหลวหรือความผิดพลาด

เจอร์ดาโนและอีเวอร์รี (Girdano and Every, 1979 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2538: 14) ได้เสนอวิธีการในการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างได้ผลดังนี้

1. การใช้ภาษาเชิงบวก หมายถึง กระบวนการที่บุคคลให้การเสริมแรงภาพลักษณ์ของตน (Self image) โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะทางบวกของตนเอง เช่น ลักษณะบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะเด่นหรือบุคลิกภาพที่น่าภาคภูมิใจ
2. การยอมรับคำขบข้องชมเชย คือ เมื่อมีบุคคลใดขบข้องชมเชยก็แสดงการยอมรับโดยปราศจากท่าทีหรือคำตอบที่แสดงการถ่อมตน แต่ควรใช้ประโยคแสดงความยินดีแทน วิธีนี้จะเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมจะทำให้บุคคลประทับใจและมองตนเองในทางบวกมากขึ้น
3. การฝึกพฤติกรรมการกล้าแสดงออก เป็นวิธีที่จะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมในเชิงบวก

แซสซี (Sasse, 1978 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา, 2538: 14) เสนอการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองด้วยวิธีการดังนี้

1. สร้างความมั่นใจในตนเอง โดยพยายามนึกถึงความสำเร็จในวันข้างหน้าของชีวิต

2. ระลึกถึงงานที่คนทำได้สำเร็จแล้วไว้รางวัลเป็นสินน้ำใจ หรือชมเชยตนเอง หรือให้สิ่งที่มีความหมายแก่ตน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้คุณเกิดความรู้สึกที่ดีต่องานที่ทำมากขึ้น
3. บันทึกความสำเร็จที่ได้รับ สิ่งที่ทำได้ดีเป็นเวลาติดต่อกันหลายสัปดาห์ หรือหลาย ๆ เดือน

ชัยวัฒน์ วงษ์อาษา (2538:15) เสนอการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองด้วยวิธีการดังนี้

1. การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ผ่อนคลาย การให้การยอมรับด้วยการรับฟังความคิดเห็น มีการเสริมแรงให้กำลังใจ
 2. จัดกิจกรรมเพื่อให้โอกาสแก้ปัญหาาร่วมกันโดยใช้กระบวนการกลุ่ม และใช้ปัญหาแบบปลายเปิดเพื่อให้โอกาสคิดด้วยเหตุผลอย่างอิสระ และสามารถประสบความสำเร็จในการคิดแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองหรือเห็นคุณค่าในตนเอง
 3. เปิดโอกาสให้แต่ละคนแสดงความคิดเห็น เป็นการสะท้อนความคิดและค่านิยมของตน เพื่อให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นและเข้าใจในความคิดเห็นและค่านิยมของผู้อื่น
 4. มีการให้คาดหวังถึงวันข้างหน้าหรือตั้งเป้าหมาย เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง นอกจากนี้การระลึกถึงงานที่ทำสำเร็จแล้วจะเป็นการชื่นชมตนเองและให้กำลังใจตนเอง
- จากแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของนักจิตวิทยาที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองได้โดยการสร้างความมั่นใจในตนเอง โดยนึกถึงความสำเร็จที่ตนเองได้กระทำ โดยการตั้งเป้าหมายของชีวิตและคาดหวังถึงวันข้างหน้าที่คุณเองจะประสบผลสำเร็จ

การอบรมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

กรมสุขภาพจิต (2540:9-33) ได้กล่าวถึงการอบรมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation learning) ที่จะกล่าวถึงในที่นี้เป็นการเรียนรู้ที่ ดี เจ นิโคล (D.J.Nicol) นักฝึกอบรมเชื่อว่าเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีที่สุด ผ่านการสังเคราะห์จากผลการวิเคราะห์ของการศึกษาวิจัยรูปแบบการเรียนรู้หลายรูปแบบที่เรียกว่า Meta Analysis จนได้โครงสร้างพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม (Group process) เพราะในแต่ละองค์ประกอบของวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้นผู้เรียนทุกคนซึ่งมีประสบการณ์ชีวิตต่างจะสามารถใช้ประสบการณ์ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนทดลองใช้ความรู้ที่เรียนมาไปสู่การปฏิบัติได้คั้น ต้องผ่านกระบวนการกลุ่ม การให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน

และกัน และช่วยกันทำในสิ่งที่ยากหรือไม่เคยทำมาก่อน ได้ด้วยความมั่นใจ โดยเฉพาะในการฝึกอบรมที่อาจจะจำกัดด้วยเวลา

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่ชี้ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วยหลักการเรียนรู้พื้นฐาน 2 อย่าง คือ

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning)
2. กระบวนการกลุ่ม (Group process)

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม มีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
2. ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ทำทาบอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้เชิงรุก

(Active Learning) คือ ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลาไม่ได้นั่งฟังการบรรยายอย่างเดียว

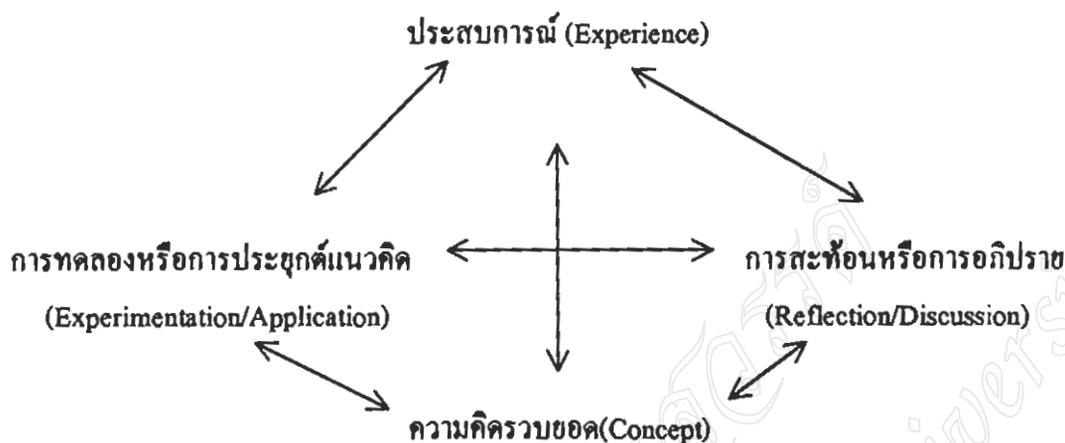
3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
4. ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไป

อย่างกว้างขวาง

5. อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูดหรือการเขียน การวาดรูป

การแสดงบทบาทสมมติ ซึ่งเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการวิเคราะห์และการสังเคราะห์การเรียนรู้ องค์ประกอบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

โคลบ (Kolb, 1984 อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต. 2540:15) ได้กล่าวถึงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนควรมีทักษะในการเรียนรู้ทั้ง 4 องค์ประกอบ แม้บางคนจะชอบมีความถนัด หรือมีบางองค์ประกอบมากกว่า เช่น เคยมีประสบการณ์จริงแต่ถ้าไม่แสดงความคิดเห็นหรือไม่นำประสบการณ์มาร่วมอภิปราย ผู้เรียนนั้นก็ขาดการมีทักษะในองค์ประกอบอื่น ฉะนั้นผู้เรียนจึงควรมีทิศทางการเรียนรู้ทุกด้าน และควรมีพัฒนาการการเรียนรู้ให้ครบทั้งวงจรหรือทั้ง 4 องค์ประกอบ ดังนี้

ภาพที่ 2.2 วงจรและทิศทางขององค์ประกอบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์
ที่มา : กรมสุขภาพจิต. 2540:15

1. ประสบการณ์ (Experience) ในการฝึกอบรมเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้หรือนำไปสู่การสอนทักษะต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่มีประสบการณ์มาก่อนแล้ว องค์ประกอบที่เป็นประสบการณ์นี้ผู้สอนจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียน ซึ่งมีประสบการณ์ได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองที่มีให้แก่อื่น ๆ ที่อาจมีประสบการณ์ที่เหมือนหรือต่างไปจากตนเองได้ ยิ่งขึ้นอยู่กับการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้สอน การที่ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนได้ดึงประสบการณ์มาใช้ในการอบรมจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

ผู้เรียน การที่ผู้เรียน ได้ดึงประสบการณ์ของตัวเองออกมานำเสนอร่วมกับเพื่อน ๆ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณเองได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง มีความสำคัญที่มีคนฟังเรื่องราวของตนเอง และได้มีโอกาสรับรู้เรื่องของคนอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น ทำให้สัมพันธภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี

ผู้สอน ไม่ต้องเสียเวลาในการอธิบายหรือยกตัวอย่างให้ผู้เรียนฟัง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เล่าประสบการณ์ตนเอง ผู้สอนอาจใช้ใบชี้แจงกำหนดกิจกรรมของผู้เรียนในการนำเสนอประสบการณ์ ในกรณีที่ผู้เรียน ไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะสอนหรือมีน้อย ผู้สอนอาจยกกรณีตัวอย่างหรือสถานการณ์ก็ได้

2. การสะท้อนและอภิปราย (Reflection/Discussion) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้เรียนจะได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการวิเคราะห์ วิจัย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่ต่างไปจากตนเอง จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดเห็นหรือการอภิปราย จะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย หรือมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ขณะทำกลุ่มผู้เรียน

จะได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีจะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเองและการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น องค์ประกอบที่จะช่วยทำให้ผู้เรียน ได้พัฒนาทั้งด้านความรู้ และเจตคติในเรื่องที่อภิปราย การที่ผู้เรียนจะอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นได้มากน้อยแค่ไหน เป็นไปตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ นั่นขึ้นอยู่กับใบงานที่ผู้สอนจัดเตรียมซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นอภิปรายหรือตารางการวิเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนทำได้สำเร็จ

3. ความคิดรวบยอด (Concept) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาหรือเป็นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Knowledge) เกิดได้หลายทาง เช่น จากการบรรยายของผู้สอน การมอบหมายให้อ่านจากเอกสาร ตำราหรือได้จากการสะท้อนความคิดเห็น และอภิปรายในองค์ประกอบที่ 2 โดยผู้สอนอาจสรุปความคิดรวบยอดซึ่งความคิดรวบยอดนี้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติหรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่าง ๆ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4. การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด (Experimentation/Application) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอดหรือผลิตชิ้นความคิดรวบยอดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนทนา สร้างคำขวัญ ทำแผนภูมิ เล่นบทบาทสมมติ ฯลฯ หรือเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบที่ 1 ถึง 3 ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ในการประเมินผลการเรียนการสอนได้ เช่น ถ้าวัตถุประสงค์ของการอบรมตั้งไว้ว่าให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถวางแผนประเมินผลโครงการ ได้ กิจกรรมในการเรียนรู้ของผู้สอนก็ต้องเตรียมใบงานให้ผู้รับการอบรมได้ทดลองทำแผนการประเมินโครงการ ซึ่งผู้รับการอบรมจะต้องนำความรู้เกี่ยวกับการประเมินโครงการจากการเรียนรู้ในองค์ประกอบความคิดรวบยอดมาใช้

2. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group process)

การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้พื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งเมื่อประกอบไปกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กระบวนการกลุ่มจะช่วยทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมสูงสุด และทำให้บรรลุงานสูงสุด

การจัดกิจกรรมการอบรมหรือการเรียนการสอนมีความมุ่งหมายโดยรวมคือการสร้างความสามารถต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน อย่างรอบด้าน เพื่อให้สามารถนำความสามารถต่าง ๆ เหล่านั้นไปแสดงออกในบริบทต่างๆ ของปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม หากความสามารถต่าง ๆ ยังไม่สามารถพัฒนาได้อย่างรอบด้านแล้ว การแสดงออกของผู้เรียนในชีวิตจริงก็จะเป็นการสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาเรื่อย ๆ ทั้งในแง่ของปัญหาที่เกิดกับตนเองหรือปัญหาที่จะเกิดต่อครอบครัว สังคมหรือต่อโลกได้ นั่นคือเราจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีความสามารถเต็มศักยภาพที่เขาควรจะเป็น ให้มาอยู่ร่วมกันในโลกแห่งความเป็นจริงอย่างสงบสุข

นักรศึกษาแบ่งจุดประสงค์ทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

1. พุทธิพิสัย เป็นการพัฒนาด้านสติปัญญา เรียงลำดับจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง ได้แก่ การจำ การเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ และการประเมินผล รวม 6 ระดับ

2. จิตพิสัย มี 5 ระดับเป็นไปตามขั้นตอนดังนี้ ขั้นรับรู้ ขั้นตอบสนองที่จะแสดงออก ขั้นนิยมชมชอบหรือการให้คุณค่า ขั้นจัดเป็นระบบค่านิยมและการสร้างนิสัยเป็นคุณลักษณะพิเศษเป็นค่านิยมเฉพาะตัว

3. ทักษะพิสัย มี 7 ระดับ คือ การรับรู้ การเตรียมพร้อม การตอบสนองตามแนวทางที่ได้รับ การสร้างกลไกภายใน การตอบสนองที่ซับซ้อน การดัดแปลงให้เหมาะสมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่

การพัฒนานุคคลสามารถทำได้ 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย (Knowledge) จิตพิสัย (Attitude) และทักษะพิสัย (Skill) ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ในที่นี้จะได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการอบรมเพื่อพัฒนาแต่ละด้านโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การอบรมด้านพุทธิพิสัยหรือความรู้ (Knowledge) เป็นการอบรมเพื่อทบทวนพัฒนาต่อขอความรู้เดิม หรือการให้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ใหม่ไปผนวกกับความรู้เดิม หรือประสบการณ์เดิม เพื่อนำไปใช้พัฒนางานหรือแก้ปัญหาในการทำงาน ผู้เรียนจะผ่านขั้นตอนของการเรียนรู้ คือ รู้ เข้าใจและสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ การจัดการอบรมแบบมีส่วนร่วมทำได้โดยเริ่มจากองค์ประกอบประสบการณ์ไปสู่องค์ประกอบการสะท้อนหรืออภิปราย องค์ประกอบด้านความคิดรวบยอดและการทดลอง/ประยุกต์หรือจะเริ่มจากความคิดรวบยอดก่อนก็ได้

2. การอบรมด้านจิตพิสัย (Attitude) เป็นการปรับเปลี่ยนหรือเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้สึก ความคิด ความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างเจตคติที่ดีของบุคลากรให้มีต่อองค์การที่ปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นเพราะถ้าบุคลากรมีเจตคติที่ดีต่องานแล้ว แนวโน้มที่จะเกิดพฤติกรรมที่ดีย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ยาก

เนื่องจากเจตคติประกอบด้วย ความคิด ความเชื่อ และความรู้สึก ดังนั้นผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างและปรับเปลี่ยนส่วนประกอบทั้ง 2 กล่าวคือ ในการจัดกิจกรรมขององค์ประกอบประสบการณ์ จะเป็นขั้นสร้างความรู้สึก และการสะท้อนหรืออภิปราย จะเป็นขั้นตอนการจัดระบบความคิดความเชื่อ เกิดความคิดรวบยอดที่เปลี่ยนไปและนำไปทดลองใช้ในองค์ประกอบสุดท้าย

2.1 การจัดกิจกรรมขั้นสร้างความรู้สึกเป็นกิจกรรมที่กระตุ้น จูงใจหรือโน้มน้าวให้ผู้เรียนเกิดอารมณ์ความรู้สึกตามที่ผู้สอนต้องการ เพื่อนำไปสู่การจัดระบบความคิด

ความเชื่อและสร้างเป็นเจตคติหรือปรับเปลี่ยนเจตคติเดิมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ สิ่งที่สำคัญ
ในกิจกรรมสร้างความรู้สึก คือ สื่อหรือ กิจกรรมที่นิยมใช้กันมากดังนี้

สื่อ เป็นเรื่องราวที่เรียบเรียงขึ้นจากเรื่องจริง หรือสมมติจัดทำเป็นรูปแบบต่าง ๆ
เช่น

1. บทสำหรับอ่าน (Script) สะดวกใช้ แต่ต้องอาศัยความสามารถ
ของผู้สอนในการใส่อารมณ์ ใช้น้ำเสียง และจังหวะเพื่อช่วยให้เกิดความรู้สึก
2. แถบเสียง จัดทำโดยใช้เสียงอ่าน หรือพูดประกอบดนตรี อาจใช้
เสียงนักพากย์มืออาชีพ จะช่วยให้เกิดความรู้สึกได้ดี แต่ต้องใช้เครื่องเล่นเทป
3. วิดิทัศน์ เสียงและภาพจะช่วยเร้าความรู้สึกได้ดีกว่าสื่อแบบอื่น ๆ
แต่อาจมีปัญหาทางเทคนิค เช่น ความชัดเจนของภาพและเสียง ขนาดของจอกับห้องหรือจำนวนผู้เรียน
กิจกรรม ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกระตุ้น
หรือสร้างความรู้สึกได้ โดยใช้กิจกรรมดังต่อไปนี้

1. ละคร เป็นเรื่องสั้น ๆ โดยเขียนบทให้ผู้เรียนเตรียมการแสดงก่อน
กิจกรรมนี้ ผู้เรียนจะให้ความสนใจมาก ความสำคัญอยู่ที่ผู้เล่นและบทละครต้องสร้างอารมณ์ ละคร
ที่ดีไม่ควรมีหลายฉาก แต่ฉากควรจะสั้น ทั้งนี้เพื่อให้เล่นง่าย ชวนติดตามและใช้เวลาไม่มาก
2. หุ่นกระบอก ใช้ได้ดีในกลุ่มผู้เรียนที่เป็นเด็ก เล่นเกี่ยวกับเรื่อง
ที่ตัวละครแสดงออกได้ยาก สามารถสร้างบทให้ซับซ้อนได้ดีกว่าละคร เพราะมีผู้พากย์ต่างหาก
3. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การเลือกกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีเนื้อหา
เชื่อมโยงกับเจตคติที่ต้องการ จะช่วยสร้างความตระหนัก ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบความคิด
ความเชื่อได้ดี
4. กิจกรรมอื่น ๆ เช่น ใ้ว่าที่ การต่อเรื่อง การแสดงบทบาทสมมติ
การใช้จินตนาการ หากจัดเข้ากับจุดประสงค์ที่กระตุ้นความรู้สึกและเหมาะสมกับผู้เรียนก็จะช่วยให้
สร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติได้

2.2 การจัดกิจกรรมชั้นจัดระบบความคิดความเชื่อ อาศัยกระบวนการกลุ่ม
เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมสูงสุด ความคิดเห็น และเหตุผลที่แตกต่างของสมาชิกในกลุ่มจะช่วยให้
ระบบความคิด ความเชื่อของผู้เรียนปรับเปลี่ยนไป การจัดกิจกรรมเพื่อจัดระบบความคิดความเชื่อนี้
มีขั้นตอนดังนี้

1. การสะท้อนความคิดเห็นและการอภิปราย โดยใช้กลุ่มเล็ก (5-6
คน) หรือกลุ่มย่อยระดมสมอง (3-4 คน) เพราะผู้เรียนจะได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นได้หลากหลาย
และมีส่วนร่วมได้ดี จากผลการทำงานในกลุ่มเล็ก สมาชิกแต่ละกลุ่มนำไปสรุปในกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง
การอภิปรายแม้จะสนับสนุนให้ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็น แต่ก็ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น

ด้วย ในการอภิปรายถ้าข้อขัดแย้งมีน้อยจะทำให้เจตคติไม่ยั่งยืน ผู้สอนจึงควรกระตุ้นให้เกิดประเด็นขัดแย้ง โดยการกำหนดกิจกรรมและประเด็นในใบงาน

2. การทดลองหรือการประยุกต์ ผู้สอนจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอด โดยใช้กลุ่มประเภทต่าง ๆ มอบหมายการทำกิจกรรมโดยใช้ใบชี้แจง เช่น กำหนดให้ผู้เรียนกลุ่มละ 5 – 6 คน ช่วยกันเขียนคำขวัญ เชิญชวนให้สมาชิกในครอบครัวดูแลเอาใจใส่กันเพื่อป้องกันปัญหาสุขภาพจิต

2.3 การอบรมด้านทักษะพิสัย (Skill) ดังได้กล่าวไว้แล้วว่าในการสอนหรือการฝึกอบรมผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ ผสมผสานกันไปและบางครั้งอาจจะเน้นด้านใดด้านหนึ่งมากกว่าอีก 2 ด้าน ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรซึ่งเป็นการสอนที่ผู้สอนต้องทำให้ผู้เรียน มีความเข้าใจอย่างชัดเจนในตัวทักษะโดยทำเป็นขั้นตอนที่ปฏิบัติได้ง่าย และผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ใกล้ตัว ซึ่งผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการสอนทักษะแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ทั้ง 4 องค์ประกอบ

ทักษะ เป็นความสามารถที่คนเราไม่เคยมีมาก่อน แต่ได้เรียนรู้จนกระทั่งทำได้อย่างชำนาญ ดังนั้นการสอนทักษะจึงมี 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นรู้ข้อเท็จจริง เป็นขั้นตอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรับรู้ว่าทักษะเหล่านั้นมีความสำคัญและฝึกฝนได้อย่างไร
2. ขั้นลงมือกระทำ เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้จากขั้นตอนแรก

โดยสรุป การอบรมโดยการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างประสบการณ์และก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนได้ต่อไป

หลักสูตรและโครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

ได้มีผู้ให้ความหมาย ของคำว่า หลักสูตร ไว้มากมายและแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อหลักสูตร ตลอดจนโอกาสที่ใช้ว่าจะมองหลักสูตรในแง่ใด อาจมองในฐานะผู้สร้างหลักสูตร ผู้ใช้หลักสูตรหรือผู้เห็นคุณค่าความสำคัญของหลักสูตร อย่างไรก็ตามความหมายของหลักสูตรที่นักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตร ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ซำรง บัวศรี (2531:6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง โครงการหรือแผนซึ่งได้ออกแบบการจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลประสพการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาด้ำนต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สังค อุทรานันท์ (2532:1-5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสารซึ่งเขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งในเอกสารนั้นจะประกอบไปด้วย รายละเอียดของจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน รายละเอียดของเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล การเรียน รวมทั้งกำหนดเวลาของการเรียนการสอน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537:2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง กิจกรรม หรือประสพการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสพการณ์ มีทักษะ เกิดการคิดและเจตณคคิ การปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:10-11) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง เป็นแนวทางและเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาสำหรับควบคุมการเรียนการสอนในแต่ละระดับการศึกษา เป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดความรู้และประสพการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน และเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา

โดยสรุป หลักสูตร หมายถึง กิจกรรม หรือประสพการณ์ทั้งหลายที่องค์กรหรือบุคคลจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสพการณ์ มีทักษะ เกิดการคิดและเจตณคคิ การปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

2. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็นอย่างซึ่งที่จะทำให้มองเห็นลักษณะโครงสร้างรูปแบบของหลักสูตร ว่าเป็นลักษณะใด ซึ่งนักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

ไทเลอร์ (Tyler.1950 อ้างถึงใน สุนารถ อินทร์ถำ. 2547:9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย
2. ประสพการณ์
3. วิธีการจัดประสพการณ์
4. วิธีการประเมิน

สัจ จุฑรานันท์ (2532:30) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. เหตุผลความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การจัดการเรียนการสอน
5. การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิชาการในชุมชน
6. การประเมินผล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537:2) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์
2. สาระความรู้และประสบการณ์
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การวัดและการประเมินผลการเรียน

สุนารท อินทร์น้า. 2547:14) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญ คือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การกำหนดหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล

โดยสรุป องค์ประกอบของหลักสูตร ควรประกอบไปด้วย จุดหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล

3. ประเภทของหลักสูตร

การกำหนดประเภทของหลักสูตรนั้น มีการแบ่งตามแนวคิดของนักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตร ได้ดังนี้

ทาบ (Taba.1962 อ้างถึงใน สุนารท อินทร์น้า. 2547:16) ได้กล่าวถึงหลักสูตร ว่า มี 5 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The subject curriculum)
2. หลักสูตรหมวดวิชา (The broad-field curriculum)
3. หลักสูตรเน้นกระบวนการทางชีวิตและสังคม (The curriculum based on social processes and life function)
4. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (The activity or experience curriculum)
5. หลักสูตรแกนวิชา (The core curriculum)

ชำระ บัวศรี (2531:148-180) ได้กล่าวถึงหลักสูตร ว่า มี 11 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The subject curriculum)
2. หลักสูตรหมวดวิชา (The broad-field curriculum)
3. หลักสูตรเน้นกระบวนการทางชีวิตและสังคม (The curriculum based on social processes and life function)
4. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (The activity or experience curriculum)
5. หลักสูตรแกนวิชา (The core curriculum)
6. หลักสูตรส่วนบุคคล (The personalize curriculum)
7. หลักสูตรแบบเอกัตถภาพ (The individual curriculum)
8. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (The correlated curriculum)
9. หลักสูตรตามความสามารถ (The competency-based curriculum)
10. หลักสูตรกระบวนการ (The process approach curriculum)
11. หลักสูตรบูรณาการ (The integrated curriculum)

โดยสรุป ประเภทของหลักสูตรหนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยหลักสูตรหลายแบบรวมกันอยู่ในที่นี้มุ่งเน้นหลักสูตรที่เน้นกระบวนการทางชีวิตและสังคม และหลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์

4. โครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาทัศนภาพในการป้องกันโรคเอดส์

สำนักงานป้องกันและควบคุมโรคที่ 8 นครสวรรค์ (2541:34-35) ได้กล่าวถึง โครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาทัศนภาพในการป้องกันโรคเอดส์ ไว้ว่า โครงสร้างหลักสูตรดังกล่าว มีจุดประสงค์ของการสอนเรื่องโรคเอดส์มุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างน้อย 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านเจตคติ (Attitude) และด้านทักษะ (Skill) แต่การเรียนการสอนที่ผ่านมามุ่งเน้นที่การสอนด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้เป็นส่วนใหญ่ จึงละเลยการปลูกฝังเจตคติ และการฝึกที่จำเป็น ผลปรากฏว่าผู้เรียนมีความรู้เรื่องโรคเอดส์เป็นอย่างดี แต่ยังคงมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสเอดส์อยู่มาก ดังนั้นการสอนที่มุ่งสร้างเจตคติ และทักษะนี้จึงเป็นแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ที่จะช่วยการจัดการเรียนการสอนนั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ ที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสเอดส์มาจากเจตคติที่ไม่ระหนักหรือต่อต้านการมีพฤติกรรมเสี่ยง จึงจำเป็นต้องมีทักษะที่จำเป็นบางประการ เพื่อป้องกันตนเองไม่ให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่คาดคิด และเสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสเอดส์ได้ จึงสามารถกำหนดโครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาทัศนภาพในการป้องกันโรคเอดส์ ได้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านพุทธิพิสัยหรือด้านความรู้เรื่องโรคเอดส์ ควรใช้สื่อที่สะท้อนให้ผู้เรียนได้เข้าถึงผู้ป่วยโรคเอดส์ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ทรมานจากโรคเอดส์ การป้องกันโรคเอดส์ ผลกระทบที่ได้รับจากโรคเอดส์ รวมทั้งในด้านเชื้อโรค อาการของโรค การติดต่อของโรค การป้องกันโรคและการทำลายเชื้อไวรัสเอดส์

2. ด้านจิตพิสัย ให้ผู้สอนจัดกิจกรรมเสริมสร้างให้แก่ผู้เรียน ในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. รู้สึกเห็นใจผู้ติดเชื้อไวรัสเอดส์ และผู้ป่วยเอดส์

2. ตระหนักว่าเพศ และเอดส์เป็นปัญหาใกล้ตัว

3. สร้างค่านิยมทางเพศที่พึงประสงค์ ในเรื่องต่อไปนี้

3.1 ตระหนักในความแตกต่างระหว่างชายหญิงในเรื่องเพศ

3.2 รังเกียจการข่มขู่ และเที่ยวสถานบริการทางเพศ

3.3 ตระหนักในคุณค่า และศักดิ์ศรีของตนเอง

3.4 ตระหนักในเพศสัมพันธ์ที่มีความรับผิดชอบ

4. เปลี่ยนแปลงค่านิยมทางเพศที่มีอยู่เดิม ไปสู่ค่านิยมทางเพศใหม่ที่พึงประสงค์

ดังต่อไปนี้

4.1 ลด ละ เลิก การเที่ยวสถานบริการทางเพศ

4.2 ภูมิใจในคุณค่าของตนเอง

4.3 ยึดมั่นในเพศสัมพันธ์ที่มีความรับผิดชอบ

4.4 ตระหนักในเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย

3. ด้านทักษะพิสัย ผู้สอนควรจัดให้มีการฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น การฝึกทักษะต่อรอง และผลัดหมอน การฝึกทักษะการเดือนและการฝึกทักษะปฏิเสธ โดยก่อนที่จะฝึกทักษะต่าง ๆ ผู้สอนควรนำเสนอแนวทางหรือขั้นตอนของทักษะแต่ละด้าน พร้อมทั้งยกตัวอย่างการนำทักษะดังกล่าวไปใช้ให้ผู้เรียนเข้าใจก่อนถึงจะให้ผู้เรียนได้ฝึกกิจกรรม พร้อมทั้งในระหว่างการฝึกทักษะต่าง ๆ ควรให้ผู้สังเกตการฝึกทักษะและสรุปการใช้ทักษะและข้อผิดพลาดในการใช้ทักษะดังกล่าว เพื่อให้ผู้สอนจะได้ให้คำแนะนำที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนนำทักษะดังกล่าวไปใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ต่อไป

โดยสรุปโครงสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์ มีจุดประสงค์ของการสอนเรื่องโรคเอดส์มุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างน้อย 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

1. ความหมายของการสนทนากลุ่ม

ได้มีผู้ให้ความหมาย ของการสนทนากลุ่มไว้หลากหลาย ดังนี้

มอร์แกน (Morgan, 1988:9) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่ม ดังนี้ ในรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่มเป็นพื้นฐานของการสนทนาเป็นกลุ่ม ซึ่งไม่ใช่ความรู้สึกของการสลับสับเปลี่ยนระหว่างคำถามของผู้วิจัย และการตอบสนองของผู้ร่วมวิจัย แต่เป็นปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มซึ่งอยู่บนพื้นฐานของประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ โดยใช้บทบาทผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยซักถามและจุดประเด็น

เบอร์ก (Berg, 1995:68) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่ม ดังนี้ การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยใช้กลุ่มคนที่เป็นผู้รู้เรื่องที่จะศึกษาชัดเจนเข้ากลุ่มสนทนาภายใต้การนำของผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ภายในเวลาจำกัด เมื่อมีการเลือกกลุ่มที่เหมาะสมจะเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สนทนาภายในกลุ่ม ความคิดเห็นของคน ๆ หนึ่งในกลุ่มจะไปกระตุ้นให้ผู้ร่วมกลุ่มคนอื่น ๆ ออกลายความคิดเห็น เป็นการระดมสมองของสมาชิกในกลุ่ม

วอห์น จูมม์ และชินาญบ (Vaughn, Schumm และSinagub, 1996:5) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่มดังนี้ เป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการรวบรวมบุคคลที่เป็นเป้าหมายที่ได้รับการถูกขอร้องจำนวน 6 – 12 คน โดยมีลักษณะที่คล้ายกัน (Relatively homogeneous) มีผู้ดำเนินการสนทนาพร้อมด้วยคำถามที่ได้รับการจัดเตรียมเพื่อนำไปสู่การตอบสนองของผู้ร่วมสนทนาโดยมีจุดมุ่งหมายในการให้ผู้ร่วมสนทนาแสดงการรับรู้ ความรู้สึก ทศนคติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาการสนทนากลุ่มจะไม่ก่อให้เกิดข้อมูลเชิงปริมาณที่สามารถอ้างไปยังประชากรกลุ่มใหญ่ได้

ภาณี วงษ์เอก (2531:400) ได้ให้ความหมาย ของการสนทนากลุ่มไว้ว่า การสนทนากลุ่มเป็นการนั่งสนทนากันระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์เป็นกลุ่ม ในระหว่างการสนทนากันของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น จะมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นการสนทนาเพื่อเป็นการชักจูงใจให้บุคคลกลุ่มนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็น หรือแนวทางในการสนทนาให้ได้กว้างขวางลึกซึ้ง และละเอียดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในการสนทนาดังกล่าว มีลักษณะเปิดกว้างที่จะให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแต่ละคนวิพากษ์วิจารณ์ หรือมีข้อสงสัย ถามผู้เข้าร่วมสนทนาคนอื่น ๆ หรือตอบข้อวิพากษ์นั้น ๆ ได้ รวมทั้งตัวผู้ดำเนินการสนทนาด้วย การที่ผู้ร่วมสนทนาเหล่านี้มีปฏิริยาคัดตอบกันในระหว่างการสนทนานั้นจะเป็นสิ่งที่เร้าใจให้เกิดการสนทนาในระดับลึกยิ่งขึ้นในแต่ละประเด็น

วิรัชสิทธิ์ สิทธิไตรย์และโชชิน แสงวงศ์ (2536:2) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่มไว้ว่า การสนทนากลุ่ม คือ การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่ม ซึ่งผู้ร่วมสนทนา

กลุ่มนี้ได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบตรงประเด็น และสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด

วาริ เกิดคำ (2542:173) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสนทนากลุ่ม เป็นเทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ คำตอบที่ได้มาจากการสนทนากลุ่ม จะเป็นคำตอบในเชิงเหตุผล แรงงูใจ ตลอดจนการตัดสินใจของบุคคล และรวมถึงทัศนคติต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เราสนใจ

อุดม ชำรัสพันธ์ และคนอื่น ๆ (2545:98) กล่าวว่า การอภิปรายกลุ่มเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจำนวน 7 – 8 คน มาร่วมแสดงความคิดเห็นที่ได้รับการกระตุ้นจากคำถามของผู้ประเมิน โดยมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น และปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มเป้าหมายระหว่างการแสดงความคิดเห็นที่อาจนำไปใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547:206) กล่าวว่า การอภิปรายกลุ่ม เป็นวิธีการเก็บข้อมูลอีกวิธีหนึ่งที่เริ่มนิยมใช้กันในการประเมินผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประเมินผล (Evaluation research) หรือการเก็บข้อมูลทัศนคติของบุคคลและข้อเท็จจริงในภาพรวมที่เกี่ยวข้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ

โดยสรุป การสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มบุคคลจำนวน 6 – 12 คน ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันร่วมสนทนา และมีผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้คอยจุดประเด็นการสนทนา เพื่อเป็นการชักจูงใจให้บุคคลกลุ่มนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางในการสนทนาให้ได้กว้างขวางลึกซึ้ง และละเอียดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

2. ความสำคัญของการสนทนากลุ่ม

วาริ เกิดคำ (2542:173 - 174) ได้ให้ความสำคัญของการสนทนากลุ่มไว้ ดังนี้

1. เทคนิคการสนทนากลุ่ม จะช่วยประหยัดเวลาว่าการสัมภาษณ์รายบุคคล กลุ่มมีโอกาสดูดคุยสนทนาซักถาม ถกประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจน ได้เรียนรู้แง่มุมของคนภายในกลุ่มด้วยกัน เกิดสถานะความรู้ที่ก้าวร่วม รับรู้ รับทราบประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสภาพการณ์นี้จะไม่เกิด ในการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสนทนากลุ่มในสนามสามารถพูดคุยจัดทำได้ง่าย
2. คุณภาพของข้อมูลขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของกลุ่มว่ามีความเป็นกันเอง อยากรู้อยากเห็น อยากร่วมแสดงความคิดเห็น และไม่มีผู้ใดผูกขาดการพูด หรือมีท่าทางใช้อำนาจเหนือความคิด ผู้ใด ฯลฯ และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถและประสบการณ์ของผู้ดำเนินการสนทนาว่าจะสามารถจัดการกลุ่มให้เกิดการพูดคุยดำเนินไปอย่างราบรื่น สนุกสนาน ทุกคนกระตือรือร้น เวลาผ่านไปอย่างไม่น่าเบื่อหน่าย รวมทั้งได้เนื้อหาข้อมูลครบถ้วนตามหัวข้อที่ต้องการ

3. มีความคล่องตัวในการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบกันอย่างต่อเนื่อง ในบางครั้ง มีแนวความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นในกลุ่ม เป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ ที่มีศักยภาพ

4. การที่มีผู้นิยมใช้การสนทนากลุ่มกันอย่างแพร่หลายนั้นเป็นเพราะเชื่อกันว่าเสียค่าใช้จ่ายน้อย นอกจากนี้ยังมีความรวดเร็วในการรายงานผล ทั้งนี้หากผู้วิจัยไม่ต้องการบันทึกที่ถอดออกมาจากเทป ก็จะสามารถสรุปอย่างคร่าว ๆ ของการวิจัยนั้น ภายในเวลาเพียง 2 – 3 วัน เท่านั้น

3. ขั้นตอนการจัดสนทนากลุ่ม

วาริ เกิดคำ (2542:174 – 182) และสาธิตา เมธนาวิน (2541:13 - 18) กล่าวว่า การสนทนากลุ่มมีขั้นตอนใหญ่ ๆ 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมการสนทนา

1. สิ่งแรกที่ต้องทำในเรื่องของการสนทนากลุ่ม คือ การกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา การกำหนดหัวข้อเรื่องนี้อาจจะเกิดจากแนวคิด ทฤษฎี หรือเรื่องที่สนใจศึกษานั้นเอง

2. กำหนดตัวแปรหรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งการกำหนดตัวแปรนั้น ก็จำแนกแยกแยะ มาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั่นเอง วัตถุประสงค์ต้องการทราบอะไร ก็กำหนดตัวแปรออกมาแล้วนำมาสร้างเป็นคำถามย่อย ๆ

3. เขียนแนวคำถาม โดยแนวคำถามทุกข้อจะต้องประกอบด้วยตัวแปรแล้วนำมาสร้างเป็นคำถามที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ชัดเจนที่สุดนั่นเองนั่นคือนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อ ไปจำแนกตัวแปรแล้วสร้างคำถามย่อย ๆ โดยมีหลักเกณฑ์ว่า คำถามแต่ละคำถามต้องตั้งสมมติฐานย่อย ๆ ไว้ในตัวเองว่า ทำไมเป็นอย่างนี้ เพราะอะไร ทำไม อย่างไร เขียนคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบออกมาในเชิงเป็นเหตุ เป็นผลนั่นเอง การเรียงคำถาม ควรจะเริ่มจากคำถามง่าย ๆ เพื่อการเข้าใจ และสร้างบรรยากาศที่คุ้นเคยกันระหว่างผู้นำการสนทนา และผู้ร่วมสนทนา สำหรับคำถามหลักนั้นควรอยู่ในช่วงกลาง ๆ ของการสนทนา เพราะเมื่อสมาชิกกลุ่มคุ้นเคยบรรยากาศดีแล้วก็สนทนากันในประเด็นที่สำคัญจะได้คำตอบมากขึ้น และเมื่อซักถามประเด็นสำคัญแล้ว ในตอนท้ายของการสนทนาจึงเป็นคำถามเบา ๆ ง่าย ๆ อีกครั้งเพื่อผ่อนคลายบรรยากาศในการสนทนา

4. คัดเลือกบุคลากร บุคลากรในการสนทนากลุ่มจะประกอบด้วยผู้นำการสนทนา สมาชิกกลุ่ม และผู้จดบันทึกการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้ได้ข้อมูลสมบูรณ์หรือไม่ จึงต้องพิถีพิถันในการเลือกเป็นพิเศษ

4.1. คัดเลือกผู้นำการสนทนา โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกว่า ผู้นำสนทนา หากไม่ใช่ผู้วิจัยเองจะต้องเป็นผู้ที่รู้เบื้องหลังความต้องการและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเป็น

อย่างดี รู้จักทฤษฎีและรู้จักวิธีการควบคุมปัญหา ควบคุมการสนทนาแบบกลุ่มเป็นอย่างดี ผู้นำการสนทนาจะต้องชักจูงให้สมาชิกกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นที่ซักถามนั้นออกมาให้ได้ว่ามีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไร ผู้นำการสนทนาจะต้องรู้จักนำทฤษฎีหรือความสนใจมาตั้งสมมติฐานตลอดเวลา และจะต้องทดลองสมมติฐานเล็ก ๆ เหล่านั้น ก่อนล่วงหน้า โดยการถามปัญหาที่จะนำไปสู่การสนทนาที่ชัดเจน ซึ่งสมมติฐานนี้เป็นสมมติฐานย่อย ซึ่งต่างจากสมมติฐานหลักที่ตั้งไว้แต่แรก ควบคู่ไปกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการนั่งสนทนา ผู้นำการสนทนาจะต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับประกอบการสนทนาไปด้วย โดยพยายามหาความสัมพันธ์ของข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่น ๆ ที่ได้รับมาก่อน ผู้นำการสนทนาที่ดีจึงจะต้องมีความชำนาญในการตั้งสมมติฐานเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในวงสนทนา การตั้งสมมติฐานย่อย ๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้นำการสนทนาสามารถสร้างคำถามได้อย่างเหมาะสม และตรงกับจุดมุ่งหมายช่วยให้ผู้นำการสนทนาถามตรงตามแนวทางที่ต้องการ

4.2. การคัดเลือกสมาชิกสนทนา การคัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสนทนากลุ่ม เรียกได้ว่าสำคัญเท่า ๆ กับการดำเนินการสนทนากลุ่มเลยทีเดียว เพราะหากไม่ได้บุคคลตรงตามเป้าหมายมาเข้าสนทนากลุ่ม ผลการสนทนากลุ่มก็ไม่ได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือถ้าได้บุคคลประเภทบุคคลนอกเรื่องก็จะทำให้การสนทนากลุ่มล้มเหลวกลางคันหรือถ้าได้บุคคลที่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นและพูดจาเพื่อเชื้อ คุณภาพของข้อมูลก็ด้อยลงไป นักวิจัยควรคิดว่าโดยหลักของการจัดสนทนากลุ่มแล้วสมาชิกกลุ่ม ไม่ใช่จะเป็นใครก็ได้ เพราะแม้ว่าการวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นการเป็นตัวแทน แต่การวิจัยลักษณะนี้เน้นถึงการที่สมาชิกกลุ่มเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมาย ที่จะสามารถพูดคุยได้ตอบในรูปแบบของกลุ่มการสนทนา ในอันที่จะแสดงทัศนะและค่านิยมของสังคม ตลอดจนสะท้อนถึงประสบการณ์รอบ ๆ ตัวได้ดี และควรหลีกเลี่ยงบุคคลที่ไม่เหมาะสมในการเข้ากลุ่ม เช่น คนที่เป็นผู้บังคับบัญชา คนที่ขี้อายเกินไป คนที่พูดเก่งจนคุมการสนทนาเพียงคนเดียว คนที่ฟังไม่ค่อยได้ยิน คนที่มีปัญหาทางจิตใจ เป็นต้น ซึ่งลักษณะที่ไม่เหมาะสมหรือไม่เข้าข่ายเหล่านี้ อาจทำให้ข้อมูลที่ได้บิดเบือน หรือทำให้นักวิจัยไม่ได้ข้อมูลในเรื่องสำคัญที่ต้องการเช่น ถ้ามีนายจ้างอยู่ในกลุ่มเดียวกับลูกจ้างก็อาจทำให้ลูกจ้างไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แท้จริงเพราะกลัวนายจ้างอาจจะเลิกจ้าง เป็นต้น

5. เตรียมอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ในการจัดสนทนากลุ่ม อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล คือ เทปบันทึกเสียง เพราะในวงสนทนานั้น ตลอดการดำเนินสนทนากลุ่ม จะมีการถกประเด็นปัญหา การโต้แย้ง เป็นกระแสความคิดได้ตอบกันตลอดเวลา ดังนั้นจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้ เพราะคำตอบที่เป็นการถกประเด็นกันด้วยเหตุผล ถือเป็นหัวใจสำคัญของการสนทนากลุ่ม เทปบันทึกเสียงจะเป็นอุปกรณ์บันทึกข้อมูลที่ดีที่สุดที่สามารถเก็บรายละเอียด และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมาก ๆ นั่นคือ จุดที่ละเอียดที่สุดของการวิเคราะห์ข้อมูลนั่นเอง

และการตีความต้องพิจารณาละเอียดลงไปถึงเหตุผลที่ถกโต้แย้ง หรือเสนอคำตอบความเห็นนี้ด้วย จะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้คำตอบที่ดีที่สุด ในการจัดการสนทนากลุ่มจะใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมล้ำกันประมาณ 5 นาที เพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไประหว่างการเปลี่ยนเทป และเป็นประโยชน์สำหรับป้องกันการบันทึกข้อมูลไม่คิด นอกจากนี้ก็กั้นหาย และแบ่งกันฟังในกรณีมีนักวิจัยหลายด้าน นอกจากเทปบันทึกข้อมูลแล้ว ก็จะต้องมีสมุดจดบันทึกข้อมูลด้วย สำหรับผู้จดบันทึกคำสนทนา นอกจากนี้ก็มีอุปกรณ์สนามอื่น ๆ อีก เช่น ถ่านไฟฉาย เทปเปล่า ดินสอ ฯลฯ นอกจากนี้ควรเตรียมอุปกรณ์ที่จะช่วยเสริมการสนทนากลุ่มให้ดูเป็นธรรมชาติ ได้แก่ น้ำดื่ม ขนม หรืออาจจะเป็นรูปภาพ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เข้าใจเรื่อง หรือประเด็นที่เราสนใจจะถามมากยิ่งขึ้น

6. จัดเตรียมสถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดให้แน่นอน ควรเป็นสถานที่ที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก เงียบ ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน ผู้เข้าร่วมกลุ่มรู้จักดี

7. จัดเตรียมของกำนัลของที่ระลึกมอบไว้ก่อนจากกันให้ไว้แก่สมาชิกกลุ่มที่ได้สละเวลาอันมีค่ามาร่วมวงสนทนามิใช่เป็นค่าจ้างแต่มอบให้รู้สึกถึงกันที่เราเคยมานั่งถกประเด็นปัญหาด้วยกัน

8. กำหนดระยะเวลาของการดำเนินการจัดสนทนากลุ่มผู้ดำเนินการอภิปราย ควรจะใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 2 ชั่วโมง 15 นาที นับแต่เริ่มคำถาม เพราะถ้านานกว่านี้สมาชิกกลุ่มจะล้าคำตอบที่ได้ตอนท้ายเป็นคำตอบที่ผู้ตอบตอบเพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนาการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะน้อยลง

2. ขั้นตอนการสนทนา

เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้ว ก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนา ในที่นี้คือ ผู้นำการสนทนา แนะนำตนเองและทีมงาน อันประกอบด้วย ผู้นำการสนทนา ผู้จดบันทึก และผู้บริการทั่วไป บางครั้งถ้ามีผู้สังเกตการณ์ (Observer) ก็แนะนำด้วย แล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการสนทนา วัตถุประสงค์ของการวิจัย และบอกว่าจะมีการบันทึกเทปคำสนทนาตลอดจนการถกประเด็นปัญหา นอกจากนี้จะมีผู้คอยจดบันทึกคำสนทนาด้วย แล้วจึงเริ่มถามนำด้วยคำถามอุ่นเครื่อง สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในการสนทนา หลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยกันดีแล้วก็เริ่มคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้ ชักใช้ไล่เรียงคำถาม โดยการทิ้งช่วงให้มีการถกประเด็น และได้แย้งกันให้พอสมควร พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาด้วยตนเอง ควบคุมเกมไม่ให้หยุดนิ่ง อย่าซักถามคนใดคนหนึ่งจนเกินไป คำถามที่ถามไม่ใช่ถามคนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาถามทั้งกลุ่ม ให้กลุ่มถกประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถ้าไม่จำเป็นอย่าซักถามรายคน ผู้นำการสนทนาจะต้องเป็นผู้ช่างคุย ช่างซัก เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการพูดคุย มีการเว้นจังหวะการถามที่ดี

การนั่งสนทนากันอาจจะจัดนั่งแบบวงกลม นั่งบนพื้นหรือนั่งบนเก้าอี้และมีโต๊ะกลางแบบนั่งรับประทานอาหารร่วมกันก็ได้ การนั่งแบบเป็นวงกลมนั้นจะดูเป็นธรรมชาติมากกว่าให้บรรยากาศเป็นการนั่งสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้มากกว่าวงสนทนา จะมีลักษณะเป็นกันเอง แต่ถ้านั่งเก้าอี้มีโต๊ะตรงกลางให้ลักษณะของการนั่งสนทนามีความรู้สึกว่าเป็นทางการ บรรยากาศการสนทนาถ้าผู้เข้าสนทนากลุ่ม ไม่คุ้นเคยกันมาก่อน จะไม่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาวบ้านในชนบท สำหรับการนั่งเก้าอี้และมีโต๊ะตรงกลางเหมาะสำหรับการสนทนากลุ่มกับบุคคลบางระดับ เช่น ผู้มีความรู้ มีการศึกษา นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งมักจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันที่โต๊ะแล้วค่อยไปพร้อมรับประทานอาหาร

3. ขั้นตอนผลการสนทนา

ข้อมูลของการสนทนาจะถูกบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียงและในแบบจดบันทึก การสนทนาของผู้ร่วมสนทนาที่อยู่ในเทปจะถูกถอดออกมาเป็นบทคำสนทนา โดยละเอียดทุกคำพูดทุกบททุกตอน เหตุผลที่ถอดละเอียดทุกคำพูด เพราะถือว่าจุดประเด็นสำคัญของคำตอบในการวิเคราะห์ที่อยู่เบื้องหลังของการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของสมาชิกภายในกลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำพูดจะช่วยให้อ่านแล้วได้เข้าใจ และสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้น ๆ ได้ว่ามีบรรยากาศเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถกประเด็นปัญหาของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างไร มีการโต้แย้งกันหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น บางโครงการวิจัย จะถอดเทปเพียงบางส่วน อาจถอดเพียง 80% 50% หรือ 30% แล้วแต่ว่าผู้ศึกษาต้องการความละเอียดของข้อมูลมากน้อยแค่ไหน

การถอดเทปข้อมูล ถ้าถอดละเอียดทุกคำพูดก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเพราะง่ายต่อการอ่านและสรุปคำตอบนอกจากนี้คำตอบที่ถอดออกมาเป็นบทสนทนากลุ่มนั้น นอกจากจะใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่สนใจศึกษานั้นแล้ว ยังสามารถหยิบยกมาวิเคราะห์เรื่องอื่น ๆ ได้อีก เพราะในวงสนทนาในแต่ละครั้งไม่ใช่ถกเถียงกันเพียงประเด็นเดียว แต่จะมีประเด็นอื่น ๆ ติดพันออกมาด้วย ดังนั้นจึงสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์แบบข้อมูลทุติยภูมิต่อไปได้อีก นั่นคือ จัดสนทนากลุ่มเพียงหนึ่งเรื่องสามารถวิเคราะห์ได้หลายเรื่อง

ในการวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยก็จะอ่านจากบทสนทนาที่ถอดเทปออกมาแล้วจดคำตอบที่ละเอียดที่สุด และให้เหตุผลที่ดีที่สุดลงในกระดาษจดข้อมูล ซึ่งจัดทำไว้แล้วเขียนเรียงคำตอบไว้ในเครื่องหมายคำพูด ที่เป็นคำพูดของใคร กลุ่มไหน จัดเมื่อไร เรียงเอาไว้ในคำถามเรื่องอะไร ทำให้เป็นระบบเดียวกัน แล้วก็วิเคราะห์โดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา เหมือนกับการตีความหรือวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพวิธีอื่น ๆ เช่นกัน ถ้ามีผู้วิเคราะห์หลายคน และมีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือแปลผลไม่ตรงกัน ก็จะกลับไปฟังรายละเอียดในเทปใหม่เพื่อความกระจ่างนั่นเอง การที่มีการถกประเด็นปัญหาในคำตอบของสมาชิกกลุ่มจะเป็นการช่วยไม่ให้ผู้วิจัยลำเอียงในการตีความเป็นคำตอบแต่ละคำตอบ จะมีเหตุผลห้อยท้ายมาเสมอ ประกอบกับในแต่ละเรื่องจะจัดสนทนา

หลายกลุ่ม ดังนั้นจึงสามารถนำคำตอบในเรื่องเดียวกันมาตรวจสอบความชัดเจนของเหตุผลกันได้ (Cross check) ซึ่งจะขจัดความลำเอียงของนักวิจัยได้

4. ข้อดีและข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

วารี เกิดคำ (2542 : 183 – 185) และสาธิตา เมธนาวิณ (2541:23 - 24) กล่าวถึงการสนทนากลุ่มว่ามีข้อดีและข้อจำกัดดังนี้

1. ข้อดีของการสนทนากลุ่ม

1. เป็นการนั่งสนทนาระหว่างนักวิจัยกับผู้รู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คนที่เป็นกลุ่ม ดังนั้น จึงก่อให้เกิดการสนทนากันในเรื่องที่สนใจไม่มีการปิดบัง เพราะกลุ่มส่วนใหญ่มีการแสดงความคิดเห็น ถ้าประเด็นต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจนเพียงพอก็สามารถซักถามต่อไปได้เพื่อหาคำตอบที่ชัดเจนที่สุดในกลุ่ม

2. การสนทนากลุ่ม จะเป็นการสร้างบรรยากาศสนทนาให้เป็นกันเองระหว่างผู้นำการสนทนากับสมาชิกกลุ่มสนทนาหลาย ๆ คนพร้อมกันจึงลดภาระการเงินออกนอกไป สมาชิกกล้าคุย กล้าแสดงความคิดเห็นเป็นเพราะมีพวกที่ลักษณะคล้าย ๆ กันอยู่ด้วย

3. การใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ถ้านักวิจัยเป็นผู้นำการสนทนาแม้ว่าแนวคำถามจะไม่ละเอียดนักหรือยังไม่ครอบคลุมประเด็นปัญหาดีเท่าที่ควร แต่เมื่อดำเนินการสนทนาไปแล้วนักวิจัยก็สามารถสร้างแนวคำถามขึ้นมาโดยการตั้งคำถามต่อจากคำตอบที่สมาชิกกลุ่มตอบมาหรือวิพากษ์คำถามนั้น โดยการโต้แย้งซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลละเอียดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษายิ่งขึ้น

4. คำตอบจากการสนทนากลุ่ม ก็มีลักษณะเป็นคำตอบเชิงเหตุผลคล้าย ๆ กับการรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้ประโยชน์เสริมในการอธิบายข้อมูลในเชิงปริมาณ

5. ประหยัดเวลา และงบประมาณของนักวิจัยในการศึกษาเรื่องเดียวกันจากประชากรบางกลุ่มและในชุมชนบางแห่ง เพราะแทนที่จะเสียเวลาไปนั่งสังเกตการณ์และเข้าร่วมทำความสนทนากันเป็นเดือน เป็นปี

6. ทำให้ได้รายละเอียดลึกซึ่งสามารถตอบคำถามประเภททำไม และอย่างไร ซึ่งการวิจัยเชิงปริมาณไม่สามารถบอกได้

7. การสนทนากลุ่มจะช่วยลดอิทธิพลของวัฒนธรรม และคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมนั้นได้ เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มมาจากวัฒนธรรมเดียวกัน

2. ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

1. ถ้าวัตถุประสงค์ของการวิจัยยังคงคลุมเครือไม่ชัดเจน ก็ยากต่อการกำหนดตัวแปรและการสร้างแนวคำถามการสนทนากลุ่มก็จะไปคนละทิศคนละทางและได้คำตอบไม่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากจะรู้อีก ๆ
2. การสร้างแนวคำถามถ้าวางรูปแบบคำถามไม่ราบรื่นและไม่ต่อเนื่องกันจะทำให้การถามวทวนคนถามก็เบื่อ คนร่วมกลุ่มสนทนาก็งง ไม่ทราบว่ากำลังคุยอะไรกันแน่
3. การคัดเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนาจะต้องได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยต้องมีลักษณะต่าง ๆ ที่เหมือนกัน (Homogeneous) ซึ่งค่อนข้างจะหายาก
4. ถ้าพฤติกรรมหรือความคิดเห็นหรือทัศนคติในบางเรื่อง ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน อาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม
5. ถ้าผู้นำการสนทนากลุ่มไม่ได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้ดำเนินการสนทนาที่ดี เติรมตัวไม่พร้อม นั่งคุยเกมการสนทนาไม่ได้นานก็จะทำให้วงสนทนาดำเนินไปได้ไม่ราบรื่น อาจจะทำให้รูปกลุ่มเสียไปเลยก็ได้
6. การสนทนากลุ่มทำได้เพียงบางเรื่องเท่านั้นมิใช่ว่าจะทำการศึกษาได้ทุกเรื่อง ดังนั้นนักวิจัยจะต้องพิจารณาว่าเรื่องใดควรจะให้การสนทนากลุ่ม ถ้าให้การสนทนากลุ่มจะคุ้มกันหรือไม่ จะได้คำตอบมากมายพอกับวิเคราะห์และตีความเพียงใด
7. ควรใช้ผู้นำการสนทนาที่สามารถพูดภาษาของสมาชิกในกลุ่มสนทนาหรือในพื้นที่ที่ทำการศึกษาเพื่ออำนวยความสะดวกความหมาย การถามการสร้างบรรยากาศลดจนการควบคุมเกม ให้เป็นกันเอง
8. เหตุการณ์หรือพฤติกรรมหรือคำตอบในบางประเด็นคำถามที่สมาชิกกลุ่ม คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาและเคยชินอยู่แล้ว บางทีสมาชิกกลุ่มนี้ก็ไม่ถึง สัมผัสมาตอบ ทำให้นักวิจัยไม่ได้คำตอบในประเด็นดังกล่าว

อย่างไรก็ตามการจัดสนทนากลุ่มก็ยังเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่น่าสนใจมาก และมีจุดเด่นคือ การนำพลวัตรของกลุ่มมาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมการสนทนาแสดงความคิดเห็น และทัศนคติของตนออกมาอย่างเปิดเผย และจริงใจ (สาธิตา เมธนาวิณ. 2545:24) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมักเป็นข้อมูล เชิงคุณภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นทัศนคติ ความคิดเห็น และแบบแผนพฤติกรรมที่อยู่เบื้องหลัง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศ

พัชรา อุบลสวัสดิ์ (2535) ได้วิจัยเรื่อง ผลการให้ความรู้เพื่อพัฒนาความสามารถตนเอง ในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการทดลอง กลุ่มทดลอง มีความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หลังการทดลอง 1 สัปดาห์ กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ย ความสามารถตนเองในการป้องกันโรคเอดส์สูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุม และหลัง การทดลอง 4 สัปดาห์ กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความสามารถตนเองในการป้องกันโรคเอดส์สูงกว่า ก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุม ในส่วนของ การเห็นคุณค่าในตนเอง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการเห็นคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์แปรตามกันกับคะแนนความสามารถของตนเองในการ ป้องกันโรคเอดส์ นั่นคือ ผู้ที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง ก็จะมีความสามารถตนเองในการป้องกัน โรคเอดส์สูง

ประภาพร โอภาสสวัสดิ์ (2537) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเพศ ของ นักเรียนอาชีวศึกษา ในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชาย ร้อยละ 43.0 และหญิงร้อยละ 50.7 มีคู่นอน ชาย ร้อยละ 75.3 และหญิง ร้อยละ 22.0 เคยดูภาพยนตร์เร้าอารมณ์เพศชาย ร้อยละ 80.7 และ หญิงร้อยละ 30.0 เคยดูอ่านหนังสือเร้าอารมณ์เพศ และชาย ร้อยละ 44.0 และหญิงร้อยละ 15.0 เคยมี เพศสัมพันธ์

มนจิชา มณีเลิศรัตน (2537) ได้วิจัยเรื่อง ผลของ โปรแกรมการพัฒนาความคาดหวัง ในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนหญิงระดับอาชีวศึกษาใน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองเมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนเฉลี่ยความคาดหวัง ในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ ก่อนการทดลอง ภายหลังจากทดลอง 1 สัปดาห์ และภายหลังจากทดลอง 4 สัปดาห์ ไม่มีความแตกต่างกัน แต่เมื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนน เฉลี่ยความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ก่อนการทดลองและ ภายหลังจากทดลอง 4 สัปดาห์ กลุ่มทดลองนั้นมีคะแนนเฉลี่ยความคาดหวังในความสามารถของตน เองในการป้องกันโรคเอดส์สูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P - value = 0.014$)

ห้องสาข จูใจไพศาล และแจ่มจิตต์ เทพนามวงศ์ (2540) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้สึกรู้สึกคุณค่าในตนเองกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเอดส์ ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ สึกรู้สึกคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเอดส์ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ($r = .39, p < .001$) และสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์ทางลบ กับพฤติกรรมการ

ดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเอดส์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .33, p < .001$) สำหรับเพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนและระยะเวลาในการเจ็บป่วยไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับพฤติกรรมดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคเอดส์ ($r = -.17, r = .16, r = .14, p > .05$)

แสงสุริย์ ทศนพูนชัย (2540) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงตั้งครรภ์โรงพยาบาลเกิดสิน ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการทดลอง กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีการรับรู้ความสามารถในตนเองไม่แตกต่างกัน หลังการทดลอง 1 และ 4 สัปดาห์ กลุ่มทดลองมีการรับรู้ความสามารถในตนเองสูงกว่าก่อนทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)

สุทธิสารณ์ วัฒนมะโน (2541) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์โปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีความตระหนักในตนเองเกี่ยวกับโรคเอดส์ ความรับผิดชอบในการป้องกันโรคเอดส์ ทักษะการตัดสินใจเพื่อป้องกันโรคเอดส์ ทักษะการปฏิเสธเพื่อป้องกันโรคเอดส์และมีพฤติกรรมป้องกันการโรคเอดส์ดีขึ้นก่อนการทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า ความตระหนักในตนเองเกี่ยวกับโรคเอดส์ ความรับผิดชอบในการป้องกันโรคเอดส์ ทักษะการตัดสินใจเพื่อป้องกันโรคเอดส์และทักษะการปฏิเสธเพื่อป้องกันโรคเอดส์ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันการโรคเอดส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)

ปวีณา สายสูง (2541) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของนักศึกษาระดับอาชีวศึกษาในจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 33.4 เคยมีเพศสัมพันธ์ (ชาย ร้อยละ 47.3 หญิง ร้อยละ 8.1) อายุเฉลี่ยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก คือ 16.7 ปี ในกลุ่มที่เคยมีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 74.2 มีเพศสัมพันธ์กับคู่อีก ร้อยละ 32.6 มีคู่นอนมากกว่า 1 คน ร้อยละ 65.7 คืมสุราก่อนมีเพศสัมพันธ์ และ ร้อยละ 31.9 ไม่เคยใช้ถุงยางอนามัย การปฏิบัติตนทางเพศ ในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 61.9 มีเพศสัมพันธ์กับเพื่อน ร้อยละ 12.5 มีเพศสัมพันธ์กับโสเภณี ซึ่งร้อยละ 25.0 ไม่ใช้ถุงยางอนามัยและ ร้อยละ 60.7 ระบุว่าสื่อกระตุ้นความรู้สึทางเพศมากที่สุด โดยเฉพาะสื่อวิดีโอ และร้อยละ 77.1 เคยเที่ยวสถานเริงรมย์

กิติพงศ์ กลิ่นแมน (2542) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสเอดส์ในกลุ่มทหารเกณฑ์กองประจำการค่ายจิรประวัติ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 34.8) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีอายุระหว่าง 20 – 24 ปี (ร้อยละ 98.9) สถานภาพสมรสโสด (ร้อยละ 68.9) ประกอบอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 48.9) เมื่อศึกษาถึงประสพการณ์การมีเพศสัมพันธ์ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.9) เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว (ร้อยละ 57.5) มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับแฟน คนรักหรือเพื่อนสนิท อายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก มีอายุระหว่าง 15 – 19 ปี (ร้อยละ 81.4) อายุเฉลี่ยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก 17.0 ปี ไม่ใส่ถุงยางอนามัย (ร้อยละ 75.2)

สำหรับการมีเพศสัมพันธ์ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 30.0) มีเพศสัมพันธ์กับหญิง
ขายบริการทางเพศปีละ 3 ครั้งและมีการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง (ร้อยละ 65.7)

ชานินทร์ สุธิประเสริฐ (2543) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสูบบุหรี่ ของ
นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิค จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอายุน้อยที่สุด 14 ปี
และมากที่สุด 24 ปี อายุเฉลี่ย 17 ปี 2 เดือน มีอายุไม่เกิน 16 ปี มากที่สุด 1 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่าง
อยู่ในระดับชั้น ปวช. 1 สาขาช่างก่อสร้าง มีจำนวนมากที่สุด ช่างเชื่อมโลหะมีจำนวนน้อยที่สุด คะแนน
เฉลี่ยปีที่แล้ว ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2542 ต่ำที่สุด เท่ากับ 1.05 สูงที่สุดเท่ากับ 3.00 ค่าเฉลี่ย
เท่ากับ 2.43 ส่วนมากอาศัยอยู่กับบิดา และมารดา คิดเป็นร้อยละ 76.9 จำนวนที่เหลือน้อยอยู่หอพักอยู่กับ
เพื่อนและอยู่วัด และจากการวิเคราะห์ระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัย
พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง ระดับปานกลางมากที่สุด รองลงมาในระดับสูง
และระดับต่ำ เมื่อวิเคราะห์การเห็นคุณค่าในตนเอง จำแนกข้อคำถามรายชื่อ ผลการวิจัยพบว่า หัวข้อที่
กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย ร้อยละสูงสุด คือ ท่านเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ได้ รองลงมา
ท่านเป็นคนดีของสังคม และท่านสามารถกำหนดการดำเนินชีวิตของท่านได้ สำหรับหัวข้อที่ไม่เห็น
ด้วยอย่างยิ่ง และไม่เห็นด้วย ร้อยละสูงสุด คือ ท่านทำตัวเป็นภาระของสังคม รองลงมา คือ ท่านทำ
ให้ครอบครัวเดือดร้อน และท่านมักประสบความล้มเหลวในการเรียน

เสว ภูแส (2544) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์
ของนักเรียนนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนนักศึกษาส่วน
ใหญ่อายุระหว่าง 15 – 19 ปี (ร้อยละ 62.9) อายุเฉลี่ย 18.6 ปี พักอาศัยอยู่หอพัก/บ้านเช่า (ร้อยละ 52.1)
บิดามารดาอาชีพ เกษตรกรรม (ร้อยละ 46.2) กลุ่มอายุระหว่าง 15 – 19 ปี เป็นกลุ่มที่มีเพศสัมพันธ์แล้ว
สูงสุด (ร้อยละ 79.9) อายุเฉลี่ยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก 17.1 ปี สถานการณ์หรือแรงผลักดันให้มีเพศ
สัมพันธ์ครั้งแรก คือ การอยู่ใกล้ชิดเพศตรงข้าม (ร้อยละ 76.7) เพื่อน/แฟน/คนรัก เป็นกลุ่มบุคคลที่
นักเรียนนักศึกษามีเพศสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด (ร้อยละ 96.5) และร้อยละ 61.1 ไม่ใช้ถุงยางอนามัย หรือ
จำไม่ได้ว่าใช้ถุงยางอนามัย

สาขหยุค ภูถาวรชาย (2545) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการ
ติดเชื้อไวรัสเอดส์ในกลุ่มเยาวชน ตำบลท่าโรงชัย อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า
เยาวชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.6) เป็นเพศชาย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 71.2) อายุ
ระหว่าง 15 – 19 ปี (ร้อยละ 62.4) บิดามารดาหรือผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 50.0)
มีความรู้เรื่องโรคเอดส์ในระดับดี (ร้อยละ 54.4)

พรพรรณชนก อินทรหงษา (2546) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินทักษะ ความรู้ เจตคติและ
พฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์หรือการสอนทักษะชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาจังหวัด
อุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 67.8) มีอายุ 17 ปี (ร้อยละ

68.4) ไม่มีคนรักหรือแฟน (ร้อยละ 61.0) ไม่มีเคยมีเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 84.1) สำหรับกลุ่มที่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว ร้อยละ 15.9 มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับคนรักหรือแฟน ใช้ถุงยางอนามัย ร้อยละ 15.9 ในด้านทักษะเจตคติและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของกลุ่มตัวอย่างไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p - \text{value} > 0.05$) แต่มีความรู้เรื่องโรคเอดส์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p - \text{value} < 0.05$)

สุชนา สีหะวงษ์ และ มนัสนันท์ ลิ้มปวิทยากุล (2546) ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค เพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุจราจร : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดร้อยเอ็ด มุกดาหารและนครพนม ผลการวิจัยพบว่า หลังการดำเนินการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้โอกาสเสี่ยง ความคาดหวังในความสามารถของพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ที่ปลอดภัยของตนเองและพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ มีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p\text{-value} < .001$

สุรสิงห์ วิสสุตรัตน และคนอื่น ๆ (2546) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะคิดและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมการทดสอบวัคซีนชนิดป้องกันระยะที่ 3 พื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15 – 20 ปี (ร้อยละ 89.2) ร้อยละ 68 เคยมีเพศสัมพันธ์ ทั้งหมดมีเพศสัมพันธ์กับคู่อหรือแฟน และใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง ร้อยละ 18.2 สำหรับการประเมินความเสี่ยงของตนเองพบว่าวัยรุ่นร้อยละ 56.4 รู้สึกว่าตนเองไม่เสี่ยง

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

ทอเรส, เฟอ์นันเดซ และแมคซีร์รา (Torres, Fernandez, and Maceira, 1995) ได้วิจัยเรื่อง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและค่านิยมด้านสุขภาพที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมสุขภาพโดยทั่ว ๆ ไป ทั้ง 2 กลุ่ม (อายุ 12 – 13 ปี $r = 0.47$ และอายุ 16 – 17 ปี $r = 0.52$ $p - \text{value} < 0.05$) ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิต (ความเชื่อมั่นในตนเองและความพอใจในชีวิตของตนเอง) ทั้ง 2 กลุ่ม (อายุ 12 – 13 ปี $r = 0.56$ และอายุ 16 – 17 ปี $r = 0.69$ $p - \text{value} < 0.05$) ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขวิทยาส่วนบุคคลในกลุ่มอายุ 12 – 13 ปี ($r = 0.42$ $p - \text{value} < 0.05$)

ทิฟฟานี และ คนอื่น ๆ (Tiffany, et. al.1995) ได้วิจัยเรื่อง ความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาและเพื่อนของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.22$, $r = 0.24$ ตามลำดับ $p - \text{value} < 0.01$) โดยที่วัยรุ่นที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในระดับสูง จะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับ

บิดามารดามาก วัยรุ่นที่มีความเข้มเส้าจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาน้อย (p -value < 0.01) วัยรุ่นที่เคียดเคี้ยวตัวตายจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาน้อย (p -value < 0.01)

คิม และ คิม (Kim. and Kim.2001) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบค่าดัชนีมวลกายและการรับรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำหนักตัวเพื่อทำนายระดับของการรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและภาวะเข้มเส้าในกลุ่มวัยรุ่นหญิงชาวเกาหลี ผลการวิจัยพบว่า ค่าดัชนีมวลกายและค่าดัชนีมวลกายที่วัยรุ่นต้องการคำนวณได้จากการบันทึกน้ำหนักตัวและส่วนสูง ส่วนการวัดการรู้สึกมีคุณค่าในตนเองใช้แบบวัดของโรเซนเบอร์ก ส่วนการวัดภาวะเข้มเส้าใช้แบบของกรมสุขภาพจิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของค่าดัชนีมวลกายของวัยรุ่นหญิงถึงร้อยละ 18.2

เบล็ก และรัสท์ (Blake and Rust. 2002) ได้วิจัยเรื่อง การเห็นคุณค่าในตนเองและการรับรู้ความสามารถในตนเองของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางกาย ผลการวิจัยพบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองด้านความสัมพันธ์กับกลุ่มคน ด้านการเป็นสมาชิกภาพ ความเป็นส่วนตัวและด้านสาธารณะชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ความสามารถในตนเองด้านทั่ว ๆ ไปและด้านสังคม ซึ่งระดับคะแนนที่ได้จะคล้าย ๆ กับกลุ่มเด็กปกติ

อ็อกลีย์ (Oxley. 2002) ได้วิจัยเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กวัยรุ่นในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการทดลองการจัดกิจกรรมมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ และรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นร้อยละ 20 กลุ่มตัวอย่าง มีความต้องการติดต่อสื่อสารในเชิงลึกเกี่ยวกับโรคเอดส์กับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการในพื้นที่มากขึ้น นอกจากนี้พบว่ายุทธศาสตร์ในการป้องกันโรคเอดส์และวัฒนธรรมของพื้นที่ มีอิทธิพลต่อระดับ การเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กวัยรุ่นด้วย

กิลลอน, คร็อกและไบเลย์ (Guillon, Crocq and Bailey. 2003) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองและการป่วยด้วยโรคจิตของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มทดลองมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในระดับต่ำกว่ากลุ่มประชาชนทั่วไป ($p = 0.0001$) กลุ่มผู้ป่วยเพศหญิงมีการเห็นคุณค่าในตนเองในระดับต่ำกว่ากลุ่มผู้ป่วยเพศชาย และภายหลังการทดลอง 12 สัปดาห์ กลุ่มตัวอย่างรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยที่มีประวัติเคยฆ่าตัวตายและกลุ่มเบี่ยงเบนทางเพศ

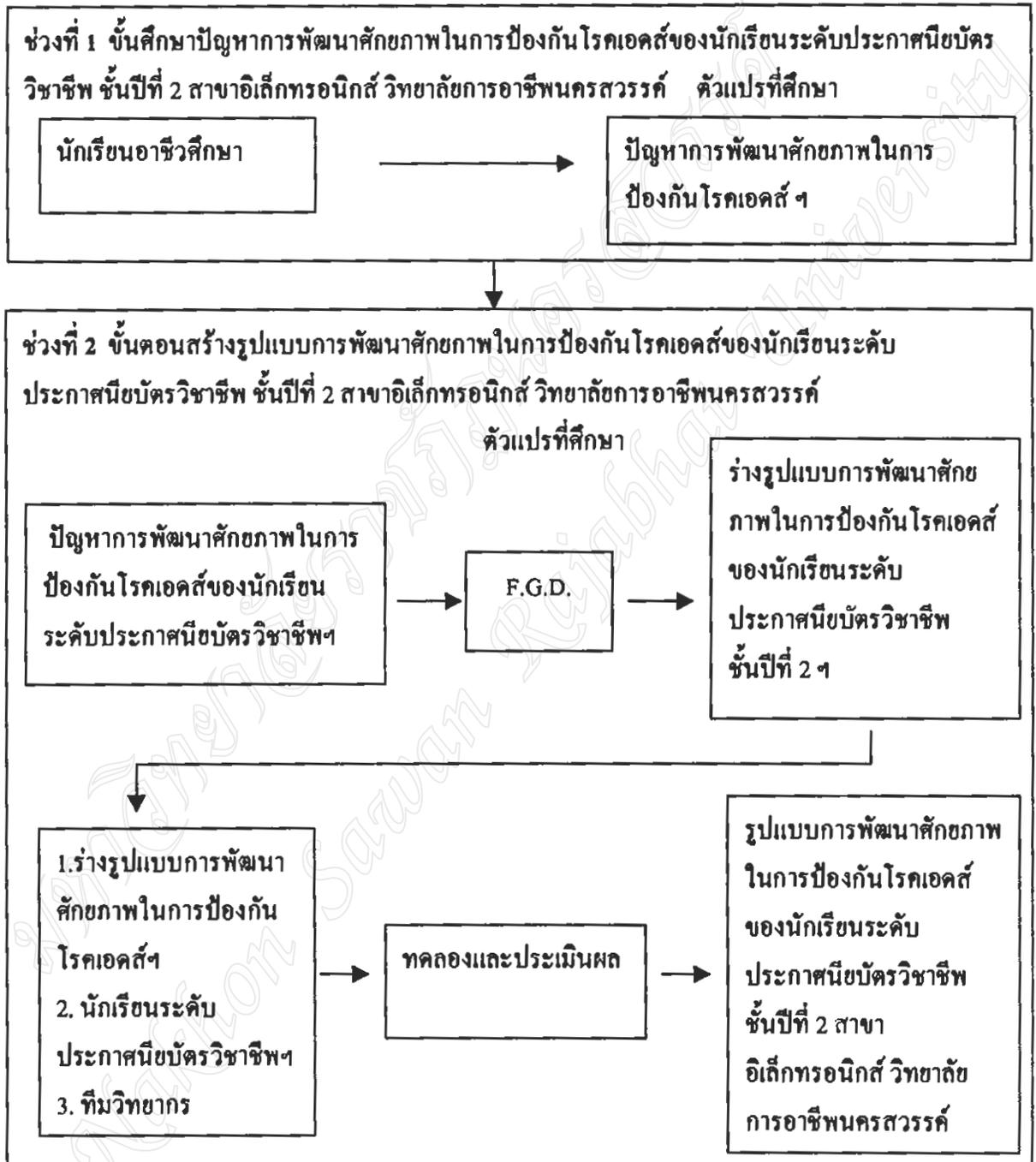
เบรย์ (Bray. 2003) ได้วิจัยเรื่อง อิทธิพลของความสำเร็จทางการศึกษากับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนระดับวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการทดลองทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม การเห็นคุณค่าในตนเองไม่แตกต่างกัน ($F = 1.56, p = .307$) หลังการทดลอง พบว่ากลุ่มทดลอง การเห็นคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F = 6.77, p = .012$) และกลุ่มที่เรียนเก่งมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มที่เรียนในระดับทั่วไป

จากการทบทวนเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในข้างต้น โดยเฉพาะการศึกษาของ สุรสิงห์ วิศรุตรัตน และคนอื่น ๆ (2546) ที่ศึกษาทัศนคติและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมการทดสอบ วัคซีนชนิดป้องกันระยะที่ 3 พื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พบว่ากลุ่มวัยรุ่นที่ศึกษาร้อยละ 68 เคยมีเพศสัมพันธ์ ทั้งหมดมีเพศสัมพันธ์กับคู่อีกหรือแฟน และใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง ร้อยละ 18.2 สำหรับการประเมินความเสี่ยงของตนเองพบว่าวัยรุ่นร้อยละ 56.4 รู้ดีกว่าตนเองไม่เสี่ยง แสดงให้เห็นว่า นักเรียนระดับอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นวัยรุ่นอีกกลุ่มหนึ่งในปัจจุบันมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมและเมื่อนักเรียนระดับอาชีวศึกษาได้รับความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ทางสื่อต่าง ๆ นั้น พบว่านักเรียนชายสามารถลดหรืองดการเที่ยวหญิงขายบริการทางเพศได้ แต่มีการหาคู่ที่ตนพอใจหรือคบเพื่อนนักเรียนหญิงเป็นแฟนจนกลายมาเป็นคู่นอนประจำโดยไม่มีการใช้ถุงยางอนามัยเพราะมั่นใจว่าคู่ของตนเองไม่แพร่เชื้อเอดส์ พฤติกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์นับวันจะรุนแรงขึ้น ดังนั้นกลุ่มนักเรียนระดับอาชีวศึกษาจึงควรพัฒนาศักยภาพให้รู้จักการป้องกันตนจากโรคเอดส์โดยสามารถหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การติดเชื้อเอดส์ได้

จากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองและการเห็นคุณค่าในตนเองของแบนดูรา (Bandura, 1977:191-215) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า บุคคลถ้ามีความคาดหวังหรือความเชื่อมั่นในความสามารถตนเอง โดยทราบว่าจะต้องทำอะไรบ้างทำอย่างไรและเมื่อทำสำเร็จแล้วจะได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ บุคคลก็จะทำสิ่งนั้น โดยที่บุคคลซึ่งเรียนรู้เรื่องโรคเอดส์และรับรู้ความสามารถของตนเองในระดับต่ำก็ย่อมจะขาดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตนให้ปลอดภัยจากโรคเอดส์ จากหลักการนี้เมื่อต้องการให้บุคคลมีความพยายามในการดูแลป้องกันตัวเองจากโรคเอดส์ โดยการเรียนรู้และเพิ่มการรับรู้ความสามารถของตนเองให้สูงขึ้น การจัดกิจกรรมที่จะเพิ่มระดับการรับรู้ความสามารถของตนเอง ก็คือ การให้ประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้นำทฤษฎีดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 สาขาอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยการอาชีวศึกษานครสวรรค์ เพื่อให้ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 สาขาอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยการอาชีวศึกษานครสวรรค์ มีความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องโรคเอดส์ มีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ และมีพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ที่เหมาะสมได้ต่อไป

กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นกรอบความคิดในการวิจัย ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 กรอบความคิดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 สาขาอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์

สมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ 4 สมมติฐาน ดังต่อไปนี้

สมมติฐานข้อที่ 1. หลังการทดลองประชากรมีความรู้เรื่องโรคเอดส์สูงกว่าก่อนการทดลอง

สมมติฐานข้อที่ 2. หลังการทดลองประชากรมีปัญหการรับรู้ความสามารถของตนเองต่อ

พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์น้อยกว่าก่อนการทดลอง

สมมติฐานข้อที่ 3. หลังการทดลองประชากรมีปัญหการเห็นคุณค่าในตนเองต่อ

พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์น้อยกว่าก่อนการทดลอง

สมมติฐานข้อที่ 4. หลังการทดลองประชากรมีปัญหพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์

น้อยกว่าก่อนการทดลอง